

На основу члана 21. став 1. тачка 2. Статута Аутономне Покрајине Војводине («Службени лист АПВ бр. 17/91»), Скупштина Аутономне Покрајине Војводине, на седници одржаној 23. септембра 2008. године, донела је

О Д Л У К У

О СТРАТЕГИЈИ ЗА ЗАШТИТУ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ И ДРУГИХ ОБЛИКА РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА У АУТОНОМНОЈ ПОКРАЈИНИ ВОЈВОДИНИ ЗА ПЕРИОД ОД 2008. ДО 2012. ГОДИНЕ

Члан 1.

Доноси се Стратегија за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у Аутономној Покрајини Војводини за период од 2008. до 2012. године (у даљем тексту: Стратегија), која чини саставни део ове Одлуке.

Члан 2.

Извршно веће Аутономне Покрајине Војводине донеће Акциони план за спровођење Стратегије.

Члан 3.

Ова Одлука ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у «Службеном листу Аутономне Покрајине Војводине».

СКУПШТИНА АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ ВОЈВОДИНЕ

01 Број: 9-3/08

Нови Сад, 23. септембар 2008.године.

**ПРЕДСЕДНИК
СКУПШТИНЕ АП ВОЈВОДНЕ
Егерши Шандор**

Начин израде

Стратегије за заштиту од насиља у породици

и других облика родно заснованог насиља у Аутономној Покрајини Војводини

На 138. седници одржаној 13.12.2006. године, Извршно веће Аутономне Покрајине Војводине задужило је Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова да у сарадњи с Покрајинским омбудсманом, као и с другим надлежним покрајинским секретаријатима, изради *Стратегију за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у Аутономној Покрајини Војводини* (у даљем тексту: Стратегија). У септембру 2007. године Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова иницирао је формирање радне групе за израду Стратегије¹.

Радна група је до децембра 2007. израдила први нацрт Стратегије који је обухватио шест поглавља:

I Увод – кратак приказ међународних докумената, домаћих закона и одлука Аутономне Покрајине Војводине, као претпоставке за израду Стратегије;

II Анализа стања – приказ кључних података о активностима у превенцији и заштити од родно заснованог насиља у Аутономној Покрајини Војводини;

III Циљеви – дугорочни циљ и 16 краткорочних циљева;

IV Мере за спречавање насиља – организоване у пет посебних поглавља: 1. опште правне и политичке мере; 2. превентивне мере; 3. едукација; 4. подршка и заштитне мере; 5. праћење, процена ефеката и ревизија Стратегије;

V Препоруке републичким органима и институцијама;

VI Завршне одредбе.

Поред нацрта Стратегије, израђена су и два документа (додатка): Одређење приступа и коришћених појмова и Правна заштита од насиља у породици и насиља над женама – стање у легислативи и правној пракси и предлози за унапређивање. Период за реализацију мера из Стратегије је од 2008. до 2012. године.

¹ Чланице радне групе: Тања Игњатовић, психолошкиња, Аутономни женски центар, Београд (координаторка радне групе); проф. др Невена Петрушић, Правни факултет, Ниш; Оливера Пејак-Прокеш, суткиња, Општински суд Нови Сад; Драгана Гардиновачки, суткиња, Орган за прекршаје Зрењанин; Мирјана Докмановић, независна експерткиња, Суботица; Силвија Крањц, директорка Центра за социјални рад Сомбор; Вероника Митро, независна експерткиња, Нови Сад; Даница Шајин, НВО Ром, Нови Бечеј; Нада Булајић, самостална полицијска инспекторка, Нови Сад.

Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова у сарадњи с Покрајинским омбудсманом организовао је *јавне расправе*: 12. 12. 2007. године конференцију за представнике/це свих релевантних јавних служби из свих општина на територији Аутономне Покрајине Војводине, после које је радна група израдила *други нацрт* Стратегије; 18. 1. 2008. године састанак с представницима/ама покрајинских секретаријата и завода. Такође, упућен је позив невладиним организацијама да дају коментаре за други нацрт Стратегије (до краја јануара 2008. године). Радна група је интегрисала пристигле коментаре с јавних расправа у завршну верзију Стратегије, која је 29. фебруара 2008. године предата Покрајинском секретаријату за рад, запошљавање и равноправност полова.

29. фебруар 2008. године

**СТРАТЕГИЈА ЗА ЗАШТИТУ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ
И ДРУГИХ ОБЛИКА РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА
У АУТОНОМНОЈ ПОКРАЈИНИ ВОЈВОДИНИ
ЗА ПЕРИОД ОД 2008. ДО 2012. ГОДИНЕ**

I

УВОД

Међународне обавезе државе, кључна међународна документа

Насиље у породици је специфични облик родно заснованог насиља који у несразмерној мери погађа жене и представља вид дискриминације жена. Насиље у породици угрожава остваривање основних људских права и слобода жена. Међународна повеља људских права, као и сви други међународни и регионални документи, који постављају стандарде међународног права у погледу људских права, обавезују државе да испуњавају, штите и поштују људска права и слободе на основу равноправности жена и мушкараца. Отуда проистиче обавеза држава не само да забране кршење људских права жена, него и да предузимају активне мере спречавања и заштите. Обавеза држава је да обезбеде да се насиље у породици не дешава, а ако се оно деси - да заштите жртве.

Република Србија, као чланица Уједињених нација (у даљем тексту:УН) и Савета Европе, прихватила је обавезу да поштује и примењује обавезе које проистичу из докумената ових међународних организација на основу принципа једнакости и недискриминације. Најважнији међународни документи, који постављају одговорност Републике Србије да делује у борби против насиља у породици, јесу:

- **Општа декларација УН о људским правима (1946);**
- **Конвенција УН о елиминацији свих облика дискриминације жена (CEDAW) (U.N. Doc. A/34/46) и Општа препорука бр. 19 Комитета за елиминацију свих облика дискриминације жена (U.N.Doc. A/47/38) 1992 – захтевају предузимање свих неопходних мера ради елиминисања дискриминације према женама и сузбијања насиља у породици, укључујући усвајање специфичне легислативе о насиљу у породици, кривичне санкције за починиоце насиља, грађанске правне лекове, превентивне и заштитне мере;**

- **Декларација УН против насиља над женама (A/Res/48/104) 1993** – конкретизује акције које би држава требало да предузме ради елиминисања насиља у породици: одговарајуће кривично законодавство, развијање националних планова акције, обезбеђивање услуга и ресурса за жене жртве насиља, обука и родна сензибилизација јавних службеника, те обезбеђивање ресурса из владиног буџета ради борбе против насиља у породици;
- **Резолуција Комисије УН за људска права 2003/45, Елиминација насиља над женама (E/CN.4/2003/L.11/Add.4)** – владе имају „афирмативну обавезу да унапређују и штите људска права жена и девојчица и морају са дужном прилежношћу спречавати, истраживати и кажњавати све акте насиља над женама и девојчицама“;
- **Конвенција УН о правима детета (1989)** – истиче да су државе обавезне да предузимају „све одговарајуће законодавне, административне, социјалне и образовне мере ради заштите детета од свих облика физичког и менталног насиља“;
- **Пекиншка декларација и Платформа за акцију A/CONF.177/20, char. I (1995)** – у области насиља у породици као приоритетно питање препоручено је преиспитивање и ревизија законодавства и предузимање других потребних мера, уз формирање одговарајућих механизма како би се обезбедило да све жене уживају заштиту од насиља у породици, које треба да се третира као кривично дело кажњиво законом (т. 124-126);
- **Препорука 1450 (2000) Парламентарне скупштине Савета Европе о насиљу над женама у Европи** – препоручује стварање европског програма за борбу против насиља у породици;
- **Препорука 1582 (2002) Парламентарне скупштине Савета Европе** – подстиче државе чланице „да признају да имају обавезу да спречавају, истражују и кажњавају акте насиља у породици и да обезбеђују заштиту жртвама“;
- **Препорука 2002 (5) Комитета министара Савета Европе о заштити жена од насиља** – дефинише насиље у породици као „... насиље које се догађа у породици или домаћинству, укључујући, између осталог, физичку и психичку агресију, емоционално и психичко злостављање, силовање и сексуално злостављање, инцест, силовање супружника, сталних или повремених партнера и ванбрачних супружника, кривична дела учињена у име части, обрезивање гениталија и полних органа и друге традиционалне праксе штетне за жене, као што су принудне удаје“ (чл. 1а);
- **Препорука 1681 (2004) Парламентарне скупштине Савета Европе „Кампања за борбу против насиља над женама у Европи“** – „Акутна природа овог проблема мора приморати државе чланице Савета Европе да посматрају насиље у породици као национални политички приоритет и да се баве с њиме у ширем

политичком оквиру, уз учешће владе, парламента и цивилног друштва. Државе чланице имају обавезу под међународним правом да делују са дужном приљезношћу ради предузимања ефективних корака за окончање насиља над женама, укључујући насиље у породици, и заштиту жртава. Ако не желе да се сматрају одговорним, државе морају предузимати ефикасне мере спречавања и кажњавања таквих радњи од стране приватних лица и да штите жртве" (чл. 2).

Прописи на нивоу Републике Србије:

- **Устав Републике Србије** („Сл. гласник РС”, бр. 98/06), јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности (чл. 15.), забрањује непосредну и посредну дискриминацију на било којој основи (чл. 21. ст. 3.), гарантује право на једнаку судску заштиту (чл. 21.), правну помоћ (чл. 67.), право на рехабилитацију и накнаду материјалне или нематеријалне штете проузроковане незаконитим или неправилним радом државних или других органа (чл. 35.), правну заштиту свих основних људских права свим грађанима и грађанкама без дискриминације, укључујући и обраћање међународним институцијама с циљем заштите зајемчених права (чл. 22. ст 2.);
- **Кривични законик** („Сл. гласник РС”, 85/2005, 88/2005 - испр. и 107/2005 – испр.), насиље у породици дефинише као кривично дело (чл. 194.) за које је предвиђена новчана казна или затвор до једне године, односно казна затвора од три месеца до три године у случају тежих облика овог кривичног дела; непоштовање изречених мера заштите од насиља у породици, предвиђених Породичним законом, санкционише се новчаном казном или затвором до три месеца; силовање у браку такође је санкционисано као кривично дело (чл. 178.);
- **Законик о кривичном поступку** („Сл. лист СРЈ”, бр. 70/2001 и 68/2002, „Сл. гласник РС”, бр. 58/2004, 85/2005 и 49/2007), гарантује посебну заштиту жртава, оштећених и сведока током кривичног поступка, посебно малолетних лица (чл. 101., 102., 109. и 292);
- **Породични закон** („Сл. гласник РС”, бр. 18/2005), дефинише насиље у породици као „понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице” (чл. 197.), предвиђа мере заштите које је суд овлашћен да донесе у посебном поступку (чл. 198.), као и специјализована судска већа (чл. 203.);
- **Закон о јавном реду и миру** („Сл. гласник РС”, бр. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94, 101/05), примењује се у прекршајном поступку у случајевима насиља у породици (чл. 6. ст. 1., 2. и 3.);

- **Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица** („Сл. гласник РС”, бр. 85/2005), садржи посебне одредбе о заштити малолетних лица која се у кривичном поступку појављују у својству оштећених;
- **Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку** („Сл. гласник РС”, бр. 85/2005), предвиђа мере за заштиту живота, здравља, физичког интегритета, слободе и имовине учесника у кривичном поступку, односно заштићеног лица;
- **Закон о извршењу кривичних санкција** („Сл. гласник РС”, бр. 85/2005);
- **Закон о полицији** („Сл. гласник РС”, бр. 101/2005);
- **Закон о оружју и муницији** („Сл. гласник РС”, бр. 9/92, 55/93, 67/93, 48/94, 44/98, 39/2003, 101/2005 – др. закон и 85/2005 – др. закон), онемогућава издавање одобрења за набављање ватреног оружја лицу осуђиваном за кривична дела силовања и насилничког понашања и против којег се води кривични поступак (чл. 8.).

Прописи који чине извор за израду Стратегије на нивоу АП Војводине:

- **Закон о утврђивању одређених надлежности аутономне покрајине** („Сл. гласник РС”, бр. 6/2002 и 101/2007 – др. закон);
- **Одлука о покрајинској управи** („Сл. лист АПВ”, бр. 21/2002 – пречишћен текст);
- **Одлука о покрајинском омбудсману** („Сл. лист АПВ”, бр. 23/2002, 5/2004 и 16/2005);
- **Одлука о равноправности полова** („Сл. лист АПВ”, бр. 14/2004);
- **Декларација о равноправности полова** („Сл. лист АПВ”, бр. 14/2004).

II

АНАЛИЗА СТАЊА

Иако Аутономна Покрајина Војводина (у даљем тексту: АП Војводина) води политику базирану на принципима недискриминације и поштовања и заштите људских права, до сада нису развијени институционални механизми заштите од насиља у породици и насиља над женама који обезбеђују једнаку заштиту свим женама и сагласну усвојеним међународним стандардима. На основу истраге поводом представки које су грађани/ке поднеле на рад институција, Канцеларија Покрајинског омбудсмана упозорава да јавне службе, које су по закону обавезне да делују у случајевима насиља у породици и насиља над

женама, често не пружају адекватну помоћ. Као разлози наводе се недореченост прописа и непостојање системских решења у области породичне заштите, недостатак утврђених процедура у поступању, неразвијена сарадња међу институцијама и непостојање обавезе размене информација, као и разлози у вези с људским фактором – непрофесионалност и недовољна обученост стручњака/киња који/е пружају заштиту, што укључује стереотипне ставове, минимизирање проблема и последица насиља у породици, те неспремност да се пруже подршка и информације о могућностима заштите.

Приметно је да се повећало пријављивање насиља у породици и насиља над женама. То се може тумачити повећањем поверења грађана у институције система, што је резултат позитивних политичких и законских промена и институционалних и ванинституционалних акција у претходних неколико година. Према подацима Министарства унутрашњих послова Републике Србије, Секретаријата унутрашњих послова у Новом Саду, током 2002, 2003. и прва четири месеца 2004. године, на територији АП Војводине пријављен је укупно 2591 акт са елементом насиља над женама у породици. Током 2006. године полицијским управама у АП Војводини пријављено је укупно 4284 случаја², два пута више него за претходне две и по године. Иста тенденција може се уочити и у евиденцијама других институција. Пораст процесуирања дела насиља захтева озбиљна улагања у капацитете служби, чему покрајинска власт може да допринесе. У 2006. години сви покрајински секретаријати су за подршку институцијама и невладиним организацијама за заштиту од насиља у породици из буџета издвојили приближно 1.000.000,00 динара, што је симболично у односу на укупан покрајински буџет и комплексност проблема насиља у породици.

Прикупљање података, евиденција, документација и истраживања

На нивоу АП Војводине није развијена пракса систематског прикупљања и анализе података о насиљу у породици и насиљу над женама и немогуће је прецизно и документовано сагледати: колика је распрострањеност насиља у породици, ко су жртве, ко починиоци, какав је квалитет услуга за заштиту од насиља у породици, које ставове грађани/ке и стручњаци/киње имају и слично. Није развијен јединствен систем евидентирања и документовања случајева насиља у породици и насиља над женама, те свака служба на свој начин региструје случајеве, што отежава упоређења и анализе. Канцеларија Покрајинског омбудсмана сачинила је упитник и прикупила податке за 2006. годину од седам полицијских управа, 39 органа за прекршаје (од 45), 20 општинских тужилаштава (од 22), 31 општинског суда и 27 центара за социјални рад (од 44),³ који делују на територији АП Војводине. Прикупљени подаци потврдили су проблем неуједначености категорија и евиденција.

² Тодоров, Даница ур, Извештаји институција о насиљу у породици у 2006, у: *Насиље над женама у породици – пут до решења*, Покрајински омбудсман, Нови Сад, 2007.

³ Исто.

Прикупљени подаци сведоче о толеранцији према насиљу у породици и о благој казненој политици. У 2006. години полиција је примила 4284 захтева за пружање интервенције и само је у 27% случајева поднета прекршајна пријава, а само у 10% кривична пријава. Нема података о томе које врсте интервенција и услуга су добиле жртве и остали чланови породице чије пријаве нису судски процесуиране. Органи за прекршаје евидентирали су 1016 случајева насиља у породици, а у 79% су изrekli казну – у 95% случајева новчану, а само у 2% затворску казну. Тужилаштво је евидентирало 717 случајева насиља у породици и у 63% је покренуло тужбу, а у тек 13,8% покренутих тужби изречена је казна. Судови су евидентирали 586 случајева насиља и у 45% случајева изrekli казну, у више од половине случајева – условну⁴.

Превентивне мере

Последњих година значајно је повећан број јавних кампања против насиља у породици. Покрајинска тела за равноправност полова, институције и удружења грађана/ки организовали су конференције, кампање, штампали су плакате и информативне материјале, приређивали презентације и медијске акције за подизање свести грађана/ки о распрострањености и узроцима насиља, о законској регулативи, последицама насиља, остваривању права жртава и слично. Највећи број ових активности одржава се у оквиру међународне кампање „16 дана активизма против насиља над женама“. На пример, у 2007. години Одбор за равноправност полова Скупштине АП Војводине, Покрајински омбудсман, Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова и Завод за равноправност полова реализовали су следеће активности: обележен је Међународни дан борбе против насиља над женама, објављивањем постера кампање Савета Европе за борбу против насиља над женама у породици у дневном листу Дневник и регионалним издањима овог листа и приказивањем спота на РТВ Војводина; уз подршку председника Скупштине АП Војводине организована је конференција „Заједно против насиља над женама“; постављена је изложба постера кампање Савета Европе, који преносе искуства жена које су доживеле насиље и поруке посланика Савета Европе; организован је скуп стручњака/киња и представника/ца Мреже „Живот без насиља“; дистрибуирани су леци и постери.

У многим местима АП Војводине реализовале су се различите активности на општинском нивоу. Комисија за равноправност полова у Житишту организовала је трибину о насиљу над женама и округле столове у насељеним местима општине, штампала је брошуру с контакт подацима одговарајућих институција и законским мерама на српском језику и језицима мањина, а своје активности је медијски промовисала.

Комисија за родну равноправност у Врбасу организовала је округли сто о насиљу у породици. Удружења грађана/ки такође су организовала активности у различитим општинама. На пример, СОС телефон за жене и децу жртве насиља Нови Сад у оквиру акције „Уз тебе смо“ реализовао је кампању у средњим школама, која је укључивала поделу летака и плаката који промовишу борбу

⁴ Исто.

против насиља и активности СОС телефона у Новом Саду. Зрењанински едукативни центар је у селу Томашевац организовао радионицу, учествовао у емисији ТВ Сантос о проблему насиља над женама, гостовао у емисијама Радио Зрењанина и Радио Федре и делио промотивни летак у локалним дневним новинама.

Жене на делу из Београда су у сарадњи с локалним женским организацијама у Бачкој Тополи, Новом Бечеју и Новом Саду организовале уличну представу „Реагујмо док не буде касно!“.

Друштво „СОС телефон“ је у Суботици организовало трибину о насиљу над женама (превентивне мере и могућа решења), а Женска алтернатива из Сомбора приредила је трибину у Бачком Моноштору.

Удружење Рома Нови Бечеј организовало је округли сто „Заједно против насиља“ у Скупштини општине Нови Бечеј, а у сарадњи с неформалном ромском женском мрежом Баната (Даница - Панчево; Rromnjaki Ilo - Зрењанин, Друштво Ром - Житиште), трибине у седам ромских насеља у Панчеву, Новом Бечеју, Житисту и Зрењанину.

Иако су активности усмерене на подизање свести јавности бројне, требало би да постану сталне и да се изводе током читаве године, како би допреле до свих грађана/ки. До сада није сачињен преглед расположивих услуга и начина остваривања права на заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, за сваку општину и на свим језицима у употреби у АП Војводини. На нивоу АП Војводине нису дефинисане нити усвојене мере афирмативне акције, које би подстакле економско осамостаљивање жена жртава насиља у породици, нити су на нивоима општина развијени локални планови деловања који би пружили пуну заштиту жртвама насиља у породици.

Едукација

Стручњаци/киње које се у свом свакодневном послу баве насиљем у породици током свог формалног образовања не добијају знања о насиљу у породици нити имају обавезу да се стручно оспособљавају за рад у овој области. Према подацима Покрајинског омбудсмана чак 75,7% представника/ца тимова за борбу против насиља у породици није прошло никакву обуку⁵. Слично говоре и подаци Женског активног друштва на основу упитника примењеног на 97 стручњака/киња из Новог Сада, запослених у Центру за социјални рад, Полицијској управи и Општинском суду. Чак 65% није похађало никакав семинар или обуку о насиљу у породици⁶. Они који јесу, најчешће су били на једнодневном семинару и то на личну иницијативу, док су три службеника полиције и два здравствена/е радника/це обуку похађали, јер им је тако

⁵ Тодоров, Даница ур, Мрежа институција Живот без насиља на територији АП Војводине, у: *Насиље над женама у породици – пут до решења*, Покрајински омбудсман, Нови Сад, 2007.

⁶ Митро, Вероника, *Капацитет и спремност стручњака/киња у јавним службама да решавају проблеме жена које доживљавају насиље*, Интерни извештај пројекта Заступање интереса жена жртава насиља, Женско активно друштво, Нови Сад, 2006.

наложио надређени/а. Охрабрујуће је да чак 73% испитаника изјављује да би, ако би им се то понудило, радо учествовали у обуци.

На српском језику данас постоји значајна литература, већином произведена у невладином сектору, корисна за све стручњаке/киње који се баве насиљем у породици. Нажалост, штампана је у малом тиражу и није без личног напора приступачна особљу институционалних служби⁷. Удружења грађана/ки спорадично су организовала обуке професионалаца/ки, које су обухватиле мали број стручњака/киња, често само из већих центара. Едукација стручњака/киња реализована је као пројектна активност или уз финансијску подршку покрајинских секретаријата. Не постоји преглед расположивих програма обуке, нити је икада сачињена анализа која би представила садржај обука и проценила њихов квалитет, али наводимо неке од реализованих програма: Саветовалиште за брак и породицу Града Београда и невладина организација „Центар за породицу“ из Београда реализовали су 2003. године у ЦСР Новог Сада едукацију за стручне службе и полицију из неколико општина; Аутономни женски центар и Инцест траума центар из Београда последњих година организују едукације женских група за рад на СОС телефонима, затим едукације студената/киња и едукације професионалаца/ки. Женско активно друштво из Новог Сада и EsFem из Братиславе су у оквиру пројекта „Заступање интереса жена жртава насиља“ организовали родно осетљив тренинг с циљем да се стручњаци/киње оспособе за пружање адекватне заштите женама које трпе насиље и да стечена знања пренесу на своје колеге/колегинице.

Информације о насиљу у породици и другим облицима родно заснованог насиља нису укључене у програме редовног образовања од предшколског до високошколског нивоа. У неким школама се у оквиру изборног предмета Грађанско васпитање додатно упознаје с насиљем у породици путем пројеката, као што су „Стварамо односе без насиља“, пројекат који је 2006. реализовао СОС телефон за жене и децу жртве насиља - Нови Сад, уз подршку Покрајинског секретаријата за спорт и омладину, или кроз пројекат „Уз тебе смо“ из 2007. године.

Систем подршке и заштите жртава насиља

Домени рада институционалних служби нису јасно дефинисани и разграничени. Не постоје званични протоколи о поступању стручњака/киња, као ни протоколи о сарадњи који би јасно дефинисали надлежности. Честа је пракса да се надлежност пребацује са једне на другу службу. У већини општина нема никаквих институционалних и ванинституционалних активности поред законских овлашћења која су обавезујућа, док у неким општинама локална удружења грађана/ки пружају бесплатну правну и психолошку помоћ жртвама

⁷ Извори из којих се стручњаци/киње информишу о насиљу у породици јесу телевизија и радио, новине, пријатељи и познаници, тек потом књиге, стручни часописи и на крају интернет. Преовлађује информисање из медија, што утиче на опстајање предрасуда и стереотипних ставова код професионалаца/ки (извор: Митро, Вероника, 2006).

насиља (на пример у Новом Саду, Сомбору и Вршцу). У оквиру својих служби правне помоћи, општине немају развијену бесплатну стручну правну помоћ за жртве насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, нити су информације о здравственим, психолошким и социјалним услугама доступне свима. Специјализоване услуге за жртве насиља у породици, као што су СОС телефони и сигурне куће, нуде се само у неколико општина, а рехабилитациони и саветодавни програми за починиоце насиља не практикују се уопште.

У АП Војводини, у оквиру два центра за социјални рад (у Апатину и Панчеву), делује служба СОС телефона⁸. У оквиру Центра за социјални рад Нови Сад 2007. године почела је да ради „Сигурна женска кућа“. Удружења грађанки су у седам општина у Војводини (Кикинда, Нови Сад, Сомбор, Врбас, Вршац, Зрењанин и Суботица) водила службе СОС телефона⁹. Данас су активне само четири, док су остале угашене због недостатка финансијских средстава. У Удружењу Рома Нови Бечеј у општини Нови Бечеј одавно постоји СОС телефон за жене жртве насиља на језицима националних мањина.

Непостојање обавезе размене информација међу службама велика је сметња у ефикасној борби против насиља у породици. Да би подстакла сарадњу, Покрајински омбудсман је покренуо пројекат „Мрежа: Живот без насиља“ с циљем да повеже покрајинске институције и све релевантне јавне службе на локалном нивоу и подстакне њихов ефикаснији рад, размену информација и међусобну сарадњу. Меморандум о сарадњи до сада је потписан у 26 општина. Тимови сарађују на добровољној основи и сваки се организује према локалним приликама и могућностима. Иако је ова активност подстакла повезивање институција, још увек недостаје јединствен стандардни протокол о сарадњи и поступању, који би био обавезујући за све.

III

ЦИЉЕВИ

Дугорочни циљ

У Аутономној Покрајини Војводини успостављена је нулта толеранција на насиље у породици и све друге облике родно заснованог насиља који се третирају као кршење основних људских права. Развијен је систем превентивних мера и успостављен свеобухватан, специфичан, делотворан и

⁸ Тодоров, Даница ур, Извештај Покрајинског секретаријата за рад, запошљавање и равноправност полова о СОС телефонима на територији Војводине, у: *Насиље над женама у породици – пут до решења*, Покрајински омбудсман, Нови Сад, 2007.

⁹ Исто

ефикасан систем заштитних мера на општинском и покрајинском нивоу, базиран на мултидисциплинарној и мултисекторској сарадњи, спровођен од едукованих стручњака/стручњакиња у свим релевантним службама. Успостављен је јединствен систем евидентирања и документовања, као и систем праћења, анализе, истраживања и извештавања свих надлежних служби о насиљу у породици и другим облицима родно заснованог насиља, базиран на недискриминацији и поштовању стандарда заштите личних података.

Краткорочни циљеви:

1. подићи ниво јавне свести о распрострањености, последицама насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, као и о неприхватљивости насилног понашања;
2. подстицати прикупљање података о насиљу у породици, анализе, као и истраживања, која укључују све аспекте превенције, сузбијања и заштите од насиља, а осетљива су за специфичности циљних група;
3. успоставити вођење јединствене и стандардизоване евиденције и документације о насиљу у породици у свим релевантним службама у АП Војводини и редовно извештавати општу и стручну јавност о подацима из евиденције;
4. обезбедити редовно праћење спровођења закона, стратегија и мера, као и процену ефеката, укључујући и независно праћење и процену, ради редовне ревизије и благовремених неопходних измена;
5. усвојити кодекс медијског извештавања у коме ће посебно бити наглашени улога, задаци и стандарди извештавања медија који емитују програм на језицима националних мањина у АП Војводини, укључујући и ромски језик;
6. организовати и подржати социјално-економске програме и мере који доприносе економској независности жртава насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у АП Војводини;
7. у локалним стратегијама социјалне политике подржати развијање програма (акционих планова) против насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, као и мере према специфичним циљним групама (Ромкиње, особе са инвалидитетом, избегла и расељена лица, сиромашне, старе и особе са села, особе различите сексуалне оријентације и др.);
8. повећати ниво осетљивости стручњака/стручњакиња у установама и службама, државним органима и органима локалне самоуправе за проблем насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, те родне равноправности и људских права, као и ниво знања о томе;
9. сензибилисати и едуковати запослене у релевантним институцијама за проблеме с којима се суочавају жртве из специфичних друштвених група

(Ромкиње као жртве насиља, особе са инвалидитетом, избегла и расељена лица, сиромашне, старе и особе са села, особе различите сексуалне оријентације и др.);

10. подићи ниво обавештености и знања деце и младих укључених у образовни систем у АП Војводини на свим нивоима, од предшколског до високошколског, када је реч о насиљу у породици и другим видовима родно заснованог насиља;
11. обезбедити приступ правди, правну помоћ и заштиту за све жртве насиља у породици и других облика родно заснованог насиља;
12. обезбедити стандардне и доступне здравствене, психолошке и социјалне услуге за све жртве насиља у АП Војводини;
13. обезбедити одржив систем специјализованих услуга задовољавајућег квалитета за све жртве насиља у породици у АП Војводини;
14. обезбедити адекватне програме третмана и рехабилитације за починиоце насиља у породици и других облика родно заснованог насиља;
15. успоставити координирану, ефикасну и делотворну међусекторску и мултидисциплинарни сарадњу на локалном нивоу;
16. пратити ефекте мера које се предузимају с циљем превенције и сузбијања насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, као и заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, па на основу тога унапређивати мере и начин поступања ради остваривања постављених циљева.

IV

МЕРЕ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА

1. Опште правне и политичке мере

1.1. Политика заснована на принципима недискриминације, поштовања и заштите људских права

1.1.1. Насиље у породици и сви други видови родно заснованог насиља представљају кршење људских права. На тај начин, жртвама се ускраћује право да уживају основне слободе, а то их чини рањивим и подложним за друге врсте злостављања. Уједно, то представља и главну препреку за успостављање једнакости, мира, грађанске

сигурности и демократије. АП Војводина, у границама својих надлежности, гарантује женама, деци и свим другим жртвама родно заснованог насиља, заштиту људских права и слобода – предузимањем неопходних мера превенције, сузбијања и кажњавања насиља, као и заштите од насиља.

1.1.2. Политика и све мере заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља темеље се на следећим принципима:

- безбедност жртве представља приоритет у деловању служби, установа и органа;
- насилник је искључиво одговоран за насилно понашање;
- приоритет свих интервенција је заустављање насиља, а потом обезбеђивање других мера подршке и помоћи;
- хитност поступка усаглашава се с проценом опасности ситуације и угрожености жртве/жртава;
- при свим интервенцијама требало би имати у виду неједнакост моћи између жртве и починиоца насиља, што укључује и разлику у поступцима и третманима;
- службе, установе и органи одговорни су да зауставе насиље и предузму мере заштите свих жртава.

1.1.3. Политика и све мере заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља имаће у виду све специфичности циљних група – расне, националне, класне, старосну доб, место порекла и живота, породични статус, инвалидитет, хроничне болести и психолошке тешкоће, сексуалну оријентацију и друга лична својства – без дискриминације. Права на заштиту не смеју бити кршена због разлога који су у вези с обичајима, религијом, традицијом и др.

1.2. Прикупљање података, анализе, истраживања

1.2.1. *Мера:* Прикупљати податке, обављати анализе и истраживања о насиљу у породици и другим облицима родно заснованог насиља, укључујући:

- редовне анализе и истраживања квалитета, доступности и ефеката стандардних и специјализованих услуга за заштиту од насиља;
- анализе полицијске и судске праксе за сва дела насиља у породици и других видова родно заснованог насиља;
- испитивање ставова грађана/грађанки о насиљу у породици и другим облицима родно заснованог насиља;
- праћење медијског извештавања о насиљу у породици и другим облицима родно заснованог насиља;

- анализу образовних програма и садржаја за децу и младе, као и образовних програма за професионалце;
- прикупљање података о реализованим обукама, броју и профилима обучених стручњака/стручњакиња и потребама за обуком;
- прикупљање тзв. *примера добре праксе* из искуства локалних служби и невладиних организација које се баве проблемом насиља у породици и родно заснованим насиљем;
- истраживање о економским импликацијама насиља у породици и других видова родно заснованог насиља (трошкови насиља за друштво) и сл.

Израдити програм приоритетних анализа и истраживања у АП Војводини, у односу на анализу стања у овој области.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике, покрајински орган управе надлежан за област образовања и културе, покрајински орган управе надлежан за област информација, Покрајински завод за социјалну заштиту.

Рок: током 2008. године – постављање методологије за прикупљање података и израда приоритета; анализе и истраживања – континуирано, имајући у виду приоритете.

1.2.2. Мера: Иницирати да се у све податке, анализе и сва истраживања о насиљу у породици и осталим облицима родно заснованог насиља, укључе и подаци о специфичностима циљних група: националних мањина, посебно Рома, особа са инвалидитетом, хроничним болестима, психолошким тешкоћама, особа са села, избеглих и расељених лица, сиромашних особа, самохраних родитеља, особа различите старосне доби, сексуалне оријентације и других личних својства.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике, покрајински орган управе надлежан за област образовања и културе, покрајински орган управе надлежан за област информација.

Рок: континуирано.

1.3. Статистика, евиденција и документација

1.3.1. Мера: Анализирати постојеће евиденције и документације свих релевантних служби које учествују у пружању стандардних и специјализованих услуга жртвама насиља у породици. На основу те

анализе, кроз партиципативни процес, иницирати успостављање јединствене и стандардизоване евиденције и документације о пријављеним случајевима насиља у породици, врсти и карактеристикама насиља, о жртвама и починиоцима, последицама насиља, пруженим услугама и међусекторској сарадњи, уз поштовање стандарда заштите личних података.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова и покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике у сарадњи с релевантним заводима и јавним службама.

Рок: до краја 2008. године.

1.3.2. Мера: Прикупљати, обрађивати и припремати годишње статистичке прегледе о насиљу у породици и другим облицима родно заснованог насиља, на основу евиденција и документација из свих служби које пружају стандардне или специјализоване услуге, укључујући статистике правосудних органа, полиције и органа за прекршаје, уз поштовање стандарда заштите личних података. Статистичке прегледе и извештаје јавно објављивати и информисати о њима грађане и грађанке, користећи медије, укључујући и медије који емитују програме на језицима свих националних мањина које живе у АП Војводини. На основу прегледа, формулисати годишње планове за унапређивање стања – појединачно у сваком сектору.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова и покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике.

Рок: континуирано; једном годишње извештавање и доношење годишњег плана ради унапређивања стања.

2. Превентивне мере

2.1. Мере подизања нивоа свести јавности

2.1.1. Мера: Подржати и финансирати јавне акције и кампање против насиља у породици и насиља над женама, које спроводе женска удружења, те афирмисати ненасилну културу на нивоу локалне заједнице (ненасилна комуникација, политика толеранције међу различитим друштвеним заједницама, поштовање права на суживот и различитост). Развити и подстицати сарадњу са локалним самоуправама, женским и другим невладиним организацијама у спровођењу активности на општинском нивоу.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова.

Рок: од 2008. године – континуирано сваке године.

2.1.2. Мера: Препоручити да свака општина припреми и учини широко доступним информације о службама, установама и органима којима треба пријавити насиље у породици и друге облике родно заснованог насиља, као и информације о начину остваривања права жртава на заштиту од појединих облика родно заснованог насиља. Обезбедити да информације буду доступне на свим језицима који се користе у АП Војводини и видно истакнуте у просторијама полиције, судова, јавног тужилаштва, центра за социјални рад и других органа, установа и служби. Обезбедити доступност информација путем дневне и периодичне штампе, електронских и других медија. Формулисати стандардни начин праћења и процене квалитета рада СОС телефона и организовати обуке за активисте/киње (у складу с потребама).

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова и покрајински орган управе надлежан за област информација.

Рок: од 2008. године – континуирано.

2.1.3. Мера: Са свим медијским кућама које се финансирају из буџета АП Војводине успоставити споразуме о одговорном извештавању о насиљу у породици и другим облицима родно заснованог насиља, уз поштовање принципа недискриминације у односу на различита лична својства (расу, националност, класу, здравствени статус, сексуалну оријентацију и др.), с циљем промовисања културе ненасиља и родне равноправности. Подстицати медије да реализују тематске емисије и континуиране медијске активности ради едукације грађана и превенције насиља, те да активно подрже кампање за подизање нивоа јавне свести о распрострањености, узроцима и последицама насиља у породици и другим облицима родно заснованог насиља.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област информација, покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова.

Рок: током 2008. године успоставити споразуме; од 2009. године – континуирано праћење реализације.

2.1.4. Мера: Иницирати и подстицати директно учешће професионалаца из свих релевантних служби у активностима подизања нивоа свести грађана и грађанки о проблему насиља у породици и осталим облицима родно заснованог насиља, путем интерактивних састанака, јавних разговора, курсева и сл.

Носиоци и иницијатива: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноравности полова; *реализација:* полицијске управе, центри за социјални рад, здравствене и образовне установе и друге службе.

Рок: од 2008. године – континуирано.

2.1.5. Мера: Организовати активности с циљем бољег информисања јавности о надлежностима и механизмима заштите Покрајинског омбудсмана.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област информација.

Рок: од 2008. године – континуирано.

2.2. Социјално-економске мере

2.2.1. Мера: Дефинисати, усвојити и подстаћи примену мера афирмативне акције за подстицање запошљавања, самозапошљавања и каријерног вођења жена, посебно жртви родно заснованог насиља.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, Покрајинска служба за запошљавање.

Рок: до краја 2008. године успоставити план; од 2009. године – континуирано реализовати једногодишње програме и извештаје.

2.2.2. Мера: Упутити локалним самоуправама препоруку да се у оквиру права материјалних давања на локалном нивоу организују фондови за подршку жртвама, те да се о томе донесу адекватне одлуке. Фонд конципирати развојно и обезбедити транспарентност материјалне подршке.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике.

Рок: до јула 2008. године.

2.2.3. Мера: Дефинисати и усвојити мере афирмативне акције у области образовања (описмењавање, доквалификација, преквалификација и сл.) за жене, посебно за жртве насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, имајући у виду и потребе жена из одређених група

(Ромкиње, особе са инвалидитетом, избегла и расељена лица, самохране мајке, девојке у малолетничким браковима и сл).

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област образовања и културе, покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, Педагошки завод Војводине (у оквиру својих надлежности), Покрајинска служба за запошљавање.

Рок: до краја 2008. године – континуирано спроводити уз годишње извештавање.

2.3. Развијање локалних планова деловања

2.3.1. Мера: Упутити иницијативу (с образложењем и упутством за спровођење) свим локалним самоуправама у АП Војводини:

- да заузму став да жртве насиља у породици и жртве других родно заснованих облика насиља имају право да буду заштићене од несарадње и неефикасности локалних служби;
- приликом дефинисања приоритета у области социјалне заштите да имају у виду потребу жртава насиља у породици и жртава других облика родно заснованог насиља;
- на основу анализе података да уграде у општинска стратешка документа планове за превенцију и заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, базиране на концепту заштите основних људских права;
- да подрже потписивање споразума и протокола о сарадњи између свих релевантних служби на општинском нивоу (сагласно мери 4.4.1);
- да обезбеде бесплатну правну помоћ за жртве насиља у породици;
- да обезбеде доступност услуга социјалне заштите 24 сата (на основу процене степена угрожености и хитности поступања) доношењем одлука о финансијској подршци;
- да финансијски подрже специјализоване услуге за жртве насиља, према процени приоритета;
- да организују фондове за подршку жртвама (као што је наведено у мери 2.2.4);
- да се придруже медијским акцијама и кампањама против насиља у породици и насиља над женама, децом, старим и немоћним лицима.

Подсетити локалне самоуправе на обавезу недискриминативне политике у реализацији свих активности у свим органима, службама и организацијама на локалном нивоу, као и на праћење њене примене. Иницирати да особе, односно тела задужена за родну равноправност на локалном нивоу континуирано прате реализацију планова, редовно

извештавају јавност и надлежни покрајински орган управе за област рада, запошљавања и равноправности полова о стању у овој области.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике, покрајински орган управе надлежан за област локалне самоуправе и међуопштинске сарадње; покрајински орган управе надлежан за област демографије, породице и друштвене бриге о деци.

Рок: до јуна 2008. године – припрема иницијативе; континуирано спроводити уз годишње извештавање и ревизију мера (у односу на постигнуте ефекте).

3. Едукација

3.1. Програми обуке у оквиру формалног образовања професионалаца

3.1.1. Мера: Упутити препоруку и подржати увођење предмета или програмских јединица (у оквиру постојећих предмета) о родној равноправности, насиљу у породици и другим облицима родно заснованог насиља на студијама права, психологије, медицине, педагогије, журналистике, на Филозофском и Учитељском факултету, Вишој васпитачкој школи и Полицијској академији.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, покрајински орган управе надлежан за област образовања и културе, покрајински орган управе надлежан за област науке и технолошког развоја, покрајински орган управе надлежан за област спорта и омладине, Педагошки завод Војводине (у оквиру својих надлежности), Универзитет у Новом Саду.

Рок: континуирано.

3.2. Програми обуке у оквиру стручног усавршавања професионалаца

3.2.1. Мера: Сачинити преглед и анализу свих програма обуке за стручно усавршавање професионалаца у односу на теоријски концепт, принципе, садржаје и практична упутства која садрже програми едукације о насиљу у породици и другим облицима родно заснованог насиља, и препоручити програме који испуњавају највише стандарде садржане у међународним документима и препорукама. Израдити јединствен регистар стручњака/стручњакиња, организација и институција квалификованих за пружање едукације у овој области.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике, Покрајински завод за социјалну заштиту.

Рок: до краја 2008. године.

3.2.2. Мера: Иницирати и финансијски подржати едукацију стручњака у полицији, центрима за социјални рад, здравственим и образовним установама, тужилаштву и судовима, као и запослених у локалним службама правне помоћи и специјализованим агенцијама и удружењима грађана за проблематику насиља у породици и других облика родно заснованог насиља. Едукацију базирати на приступима и принципма садржаним у кључним међународним документима, на научним и стручним сазнањима и искуствима, као и на обуци за конкретне поступке и процедуре. Успоставити јединствени регистар стручњака/стручњакиња из јавних служби, државних органа и органа локалне самоуправе, који су завршили обуке из области насиља у породици и других облика родно заснованог насиља.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике, покрајински орган управе надлежан за област образовања и културе.

Рок: континуирано.

3.3. Едукативни програми у редовном образовању деце и младих

3.3.1. Мера: На основу прегледа садржаја школских програма на свим образовним нивоима (од предшколског до високошколског нивоа), израдити предлог за допуну наставних планова и програма садржајима о родној равноправности, насиљу у породици и другим облицима родно заснованог насиља, ненасилној комуникацији и дечјим и људским правима. Пратити реализацију ових садржаја у редовној, изборној и факултативној настави и ваннаставним аквностима. Подстицати вршњачку едукацију о родној равноправности, родно заснованом насиљу и ненасилној комуникацији.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област образовања и културе, покрајински орган управе надлежан за област спорта и омладине.

Рок: до јула 2008. године – анализа стања; предложити мере за школску 2008/09. годину; пратити реализацију програма континуирано, са

годишњим извештавањем представника школа надлежном покрајинском секретаријату за образовање и културу.

4. Подршка и заштитне мере

4.1. Приступ правди, правна помоћ и заштита жртава

4.1.1. Мера: Иницирати да општине у оквиру својих служби правне помоћи развију стручну бесплатну правну помоћ за жртве насиља у породици и других видова родно заснованог насиља (као што је предложено мером 2.3.1).

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област прописа, управе и националних мањина, покрајински орган управе надлежан за област локалне самоуправе и међуопштинске сарадње, покрајински орган управе надлежан за област демографије, породице и друштвене бриге о деци, Покрајински омбудсман (у оквиру својих надлежности);

Рок: до јула 2008. године; континуирано спроводити иницијативу и пратити ефекте.

4.1.2. Мера: Финансирањем, суфинансирањем и/или партнерским програмима, подржати женске групе/организације и удружења грађана/ки, специјализована за пружање бесплатне правне помоћи за жртве насиља у породици и жртве других видова родно заснованог насиља.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике, Завод за равноправност полова и Завод за социјалну заштиту.

Рок: континуирано.

4.1.3. Мера: Преиспитати процедуре пријављивања различитих облика насиља над женама и децом у свим службама које су у надлежности АП Војводине, с циљем да се смањи секундарна трауматизација жртава.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике, Завод за социјалну заштиту.

Рок: до краја 2008. године; континуирано пратити.

4.2. Приступ здравственим, психолошким и социјалним услугама

4.2.1. Мера: На основу постојећих подзаконских аката и интерних протокола о поступању представника/представница релевантних служби успоставити, на бази резултата њиховог критичког преиспитивања и путем партиципативног процеса, јединствене стандардизоване протоколе о поступању у свим релевантним службама.

Носилац: Покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике.

Рок: до краја 2008. године.

4.2.2. Мера: Обезбедити да све жртве насиља у породици у свим релевантним јавним службама добију информацију о доступним здравственим, психолошким, социјалним и правним услугама. Обезбедити информације на свим језицима националних мањина које живе у АП Војводини.

Носиоци: Центри за социјални рад, здравствене установе, специјализоване организације.

Рок: Континуирано.

4.2.3. Мера: Иницирати да све васпитне и образовне установе (укључујући и предшколске) у АП Војводини именују особе којима се деца и млади могу у поверењу обратити за помоћ, у случају насиља у породици и других облика родно заснованог насиља и дискриминације. Именоване особе треба деци и младима да дају информације о службама у заједници, које пружају различите врсте помоћи, сагласно са процедурама дефинисаним *Општим протоколом о заштити деце од злостављања и занемаривања*, који је Влада Републике Србије усвојила у августу 2005. године.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област образовања и културе, покрајински орган управе надлежан за област спорта и омладине; покрајински орган управе надлежан за област демографије, породице и друштвене бриге о деци.

Рок: током 2008. године.

4.2.4. Мера: Иницирати код надлежних да све жртве насиља у породици и жртве других облика родно заснованог насиља, без дискриминације и без обзира на то да ли је или ће бити покренут судски поступак, добију

медицински и/или форензичко-медицински преглед, уз медицинску документацију у складу са стандардним протоколом.

Носилац: Покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике.

Рок: иницијатива 2008/09. године; континуирано примењивати и пратити.

4.2.5. Мера: Иницирати увођење интерне анонимне евалуације од стране корисница/корисника о приступачности и квалитету услуга, у све јавне службе које пружају услуге жртвама насиља, а обавезно у оне које се финансирају из буџета АП Војводине. Пратити промену поступања у службама на основу показатеља евалуације.

Носилац: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова.

Рок: до краја 2008. године; континуирано спроводити и пратити.

4.3. Приступ специјализованим услугама

4.3.1. Мера: Израдити преглед и анализу специјализованих услуга за пружање подршке жртвама насиља у породици и других облика родно заснованог насиља и на основу њега формулисати предлог конкретних мера за успостављање свеобухватног, специфичног и одрживог система специјализованих услуга у АП Војводини, који испуњава највише стандарде садржане у међународним препорукама.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике.

Рок: до краја 2008. године израдити преглед и анализу; континуирано успостављати систем специјализованих услуга.

4.3.2. Мера: Подстаћи оснивање, развој и финансирање специјализованих услуга анонимне и бесплатне подршке и саветовања за жртве насиља (СОС телефони, прихватилишта, склоништа, кризни центри, интервентни центри и друге), као и терапијско-рехабилитационе програме за жртве насиља, који су језички и културолошки приступачни за све жртве (различите националности, посебно Ромкиње, особе са инвалидитетом, хроничним болестима, психолошким тешкоћама, сеоске жене, избегле и расељене, различите сексуалне оријентације и сл). Финансирањем, суфинансирањем и/или партнерским програмима подржати женске групе/организације и удружења грађана/ки, специјализована за пружање ове врсте помоћи.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике, покрајински орган управе надлежан за област прописа, управе и националних мањина, покрајински орган управе надлежан за област спорта и омладине.

Рок: континуирано.

4.4. Сарадња између институција и организација

4.4.1. Мера: Успоставити (на основу анализе о међусекторској и мултидисциплинарној сарадњи на општинском нивоу) јединствен стандардни протокол о поступању и сарадњи, који садржи јасне описе конкретних корака релевантних актера.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова у сарадњи са релевантним органима, установама и службама.

Рок: током 2008. године.

4.5. Рехабилитациони програми за насилнике

4.5.1. Мере: Иницирати и организовати едукативне програме за стицање знања за саветодавно-терапијски (индивидуални и групни) рад са учиниоцима насиља.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, Покрајински завод за социјалну заштиту.

Рок: континуирано.

4.5.2. Мера: Иницирати, подстицати развој и финансирати саветодавне и рехабилитационе програме за извршиоце насиља. Пратити ефекте саветодавно-терапијских и рехабилитационих програма, укључујући и дугорочне ефекте, ради спречавања понављања насиља. Обезбедити повратну информацију судовима, као и ревизију и унапређивање програма.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике.

Рок: континуирано.

4.6. Подршка професионалкама/професионалцима (помагачицама/помагачима)

4.6.1. Мера: Иницирати и подржати организовање специфичних активности усмерених на побољшање услова рада и увођење институционалних мера за превенцију и превладавање професионалног стреса запослених у службама, ангажованих на решавању случајева насиља у породици и других облика родно заснованог насиља (имајући у виду врсту и тежину посла, као и карактеристике корисничких група). Активности и мере требало би да укључе интерне и екстерне супервизије и интравизије, специјализоване едукације, побољшање техничко-материјалних и безбедносних услова рада и сл.

Носиоци: Покрајински завод за социјалну заштиту, покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике.

Рок: током 2008. године – испитати потребе и приоритете по службама и израдити план активности; континуирано га реализовати и подносити извештаје на годишњем нивоу.

5. Праћење, процена ефеката и ревизија

5.1. Праћење спровођења закона, програма и мера

5.1.1. Мера: Развити методологију, континуирано прикупљати и периодично анализирати податке у домену заштите од насиља у породици који се односе на рад судова са територије АП Војводине (прекршајни, грађанско-правни и кривично-правни поступци, подаци о принудном извршавању одлука и сл.).

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова у сарадњи с општинским и окружним судовима са територије АП Војводине, Већем за прекршаје и Покрајинским омбудсманом.

Рок: до краја 2008. године – формулисати методологију; континуирано прикупљати податке и једном годишње интегрисати их и објавити.

5.1.2. Мера: Обезбедити и подржавати концепт и праксу систематског независног праћења (*мониторинга*) и процене ефеката (*евалуације*) програма и мера свих органа и тела АП Војводине, као и јавних служби и

организација које обављају активности и пружају услуге у овој области. Иницирати и подстицати учешће удружења грађана/ки, посебно женских, у анализама, истраживањима, независном праћењу и процени ефеката активности јавних служби у вези с превенцијом и заштитом жена од родно заснованих облика насиља.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике.

Рок: континуирано.

5.2. Праћење спровођења, процена ефеката и ревизија Стратегије

5.2.1. Мере: Објавити Стратегију на интернет странама релевантних органа управе АП Војводине и у медијима. Упознати јавност, службе, државне органе и удружења грађана/ки са Стратегијом путем широке медијске промоције. Израдити годишње оперативне планове и програмске буџете у свим покрајинским органима управе, носиоцима активности из Стратегије, те их учинити јавно доступним.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања равноправности полова, покрајински орган управе надлежан за област здравства и социјалне политике, покрајински орган управе надлежан за област образовања и културе, покрајински орган управе надлежан за област информација, покрајински орган управе надлежан за област прописа, управе и националних мањина, покрајински орган управе надлежан за област финансија, покрајински орган управе надлежан за област демографије, породице и друштвене бриге о деци, Покрајински омбудсман.

Рок: до новембра 2008. године; у континуитету, сваке наредне године.

5.2.2. Мера: Израдити индикаторе успешног спровођења Стратегије и план прикупљања и анализе података о спровођењу стратешких мера на основу којих ће се обављати годишња процена постигнутих ефеката и предлагати ревизија планираних мера. Задужити надлежан покрајински орган управе за област рада, запошљавања и равноправности полова за координацију годишњег оперативног планирања и годишњег извештавања о ефектима предузетих мера и програмских активности свих покрајинских органа управе.

Носиоци: Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова уз сарадњу експерткиња/ата за ту област.

Рок: до краја 2008. године формулисати индикаторе; континуирано праћење, прикупљање информација и једном годишње процена и ревизија мера.

V ПРЕПОРУКЕ РЕПУБЛИЧКИМ ОРГАНИМА И ИНСТИТУЦИЈАМА

1. Предлози за измене и допуне закона

1.1. Мера: Иницирати измене и допуне закона који регулишу правну заштиту од насиља у породици и отклонити постојеће пропусте и недостатке који отежавају пружање правовремене, делотворне и ефикасне правне заштите жртвама насиља у породици.

Носилац: Извршно веће Аутономне Покрајине Војводине.

Рок: 2008. година.

1.1.1. Предлози у домену кривичног законодавства:

- у Кривичном законнику у члану 112. став 28. појам *члан породице* дефинисати као у Породичном закону;
- у члану 194. Кривичног законика под називом *Насиље у породици* поштрити предвиђену казну затвора за основни облик кривичног дела насиља у породици на *до три године*, уместо на *до једне године*, начин на који је то било предвиђено ранијим чл. 118.а Кривичног закона Републике Србије, чиме би се омогућило адекватно санкционисање извршилаца насиља;
- предвидети могућност аудио и видео бележења сведочења жртве насиља у породици, што би се користило као доказно средство у току целокупног кривичног поступка и чиме би се омогућило да жртва свој исказ даје само једном;
- предвидети пружање психолошке, социјалне и друге стручне помоћи и подршке жртвама насиља у породици и осталих кривичних дела с елементом насиља све време током трајања целокупног кривичног поступка;
- обезбедити да надлежне службе систематски прате поштовање изречених условних осуда;

- утврдити јасна правила поступања полиције у случајевима насиља у породици и стандардизовати садржину службених белешки.

1.1.2. Предлози у домену породичноправне заштите:

- у члану 198. став 2. допунити постојеће мере породичноправне заштите увођењем мере обавезног лечења од алкохолизма и наркоманије, мере одузимања ватреног оружја које је у поседу или под контролом насилника, као и мере којом се извршиоцу насиља налаже да се подвргне одговарајућем психо-социјалном третману;

- уместо парнице, која је према важећем Породичном закону метод пружања правне заштите у правним стварима породичноправне заштите од насиља у породици, предвидети ванпарнични поступак, чија су правила мање стриктна и једноставнија у односу на парнична процесна правила, тако да омогућавају пружање брже и ефикасније правне заштите од насиља у породици и боље прилагођавање поступка садржини правне ствари;

- конкретизовати начело нарочите хитности у поступању, прописивањем дужности суда да поступак оконча у одређеном року;

- Породичним законом предвидети посебна правила о одређивању привремених мера, као инструмента којим се обезбеђује хитна провизорна заштита жртвама насиља;

- правило чл. 284. ст. 3. Породичног закона, којим је извршилац насиља овлашћен да тражи престанак мере заштите пре истека рока на који је она одређена, треба заменити правилом које би ову могућност допуштало само жртви насиља;

- предвидети обавезу суда који је одредио меру заштите од насиља у породици да пресуду достави не само центрима за социјални рад, како је важећим законом предвиђено, већ и полицији и тужилаштву;

- предвидети могућност да судија, у случају очигледног избегавања уручења позива, нареди полицијско довођење лица које избегава позив;

- утврдити обавезу органа старатељства да ефективно прати случајеве у којима су донете мере заштите, те да адекватно реагује у случају њиховог кршења, а не да их само евидентира, како је предвиђено постојећим Породичним законом;

- предвидети у Породичном закону упућујуће законске норме којима се суду пружају инструкције о околностима о којима мора да води рачуна приликом одређивања мера заштите од насиља у породици;

- предвидети начело нарочите хитности у поступању извршног суда у извршењу одлука донетих према Породичном закону;

- предвидети дужност суда да у поступку за заштиту од насиља у породици, који се води између странака које имају заједничко малолетно

дете или дете над којим је продужено родитељско право, уреди питање вршења родитељског права, укључујући поверавање детета на чување и васпитавање, издржавање детета и остваривање личних контаката родитеља (извршиоца насиља) са дететом, у складу с чињеницама које су у вези с насиљем и изреченим мерама заштите.

1.1.3. Предлози у вези са Законом о оружју и муницији:

- пооштрити услове за добијање одобрења за набавку, држање и ношење ватреног оружја;
- уврстити насиље у породици у листу кривичних дела у чл. 8. ст. 2. Закона о оружју и муницији, која представљају препреку за добијање одобрења;
- допунити одредбе Закона о оружју у делу у ком се прецизирају услови за издавање одобрења за набављање оружја, а који се примењује и у случају одузимања оружног листа, односно одобрења за држање оружја и муниције, правилима која онемогућавају да извршилац насиља поседује оружје, односно која омогућавају да му оружје буде одузето.
- увести двостепени систем издавања одобрења, који у првој фази захтева да лице које подноси захтев мора да прође тест компетенције, а потом укључује и обавезни лекарски преглед и испитивање менталног и психичког стања и способности;
- предвидети да се одобрење неће издати због заштите личне сигурности члана породице ако то захтева члан породице према коме је насиље извршено;
- увести проверу постојања било каквих околности које указују на могућу злоупотребу оружја, као што су озбиљно нарушени породични односи, склоност насиљу, зависност од алкохола и дрога и слично;
- увести обавезно информисање супружника, бившег супружника и других чланова породице о томе да је поднет захтев за набавку оружја;
- предвидети да је изречена мера заштите према члану 198. Породичног закона основ за одбијање захтева за одобрење за набавку оружја или основ за поништавање постојеће дозволе.

2. Предлози и препоруке за промене процедура и поступака

2.1. Мера: Иницирати измене и допуне процедура и поступака у раду јавних служби и установа с циљем отклањања пропуста и недостатака

који отежавају пружање правовремене, делотворне и ефикасне превенције и заштите жртвама насиља у породици и жртвама других облика родно заснованог насиља.

- стандардизовати поступање и вођење евиденције свих релевантних служби, како би се обезбедило правовремено идентификовање насиља у породици и квалитетна документација о њему; увести јединствену евиденцију о процесуираним кривичним делима насиља у породици и изреченим мерама породичноправне заштите од насиља у породици;
- омогућити жртвама насиља у породици безбедан и брз приступ правосуђу, укључујући и бесплатну правну помоћ;
- обезбедити да у полицијској патроли која интервенише у случајевима насиља у породици обавезно буде и полицајка;
- обезбедити адекватну социјалну и психолошку помоћ и подршку жртвама насиља у породици, укључујући различите форме услуга и оснивање *сигурних кућа* за жене и децу жртве насиља у породици, базиране на јасним правилима и стандардима рада који не искључују представнице/ке друштвено маргинализованих група, као и формирање посебног државног фонда за накнаду штете жртвама насиља у породици и др;
- обезбедити женама жртвама насиља доступност адекватним медицинским услугама и рехабилитацији;
- предвидети посебне услове за примену ресторативне правде у случајевима насиља у породици и насиља над женама;
- унапредити заштиту жена жртва насиља на радном месту путем уређивања адекватних законских механизма за спречавање узнемиравања и сексуалног узнемиравања на радном месту;
- обезбедити да жене жртве насиља буду ослобођене плаћања трошкова издавања уверења о повредама;
- омогућити женама жртвама насиља лакше остваривање права на накнаду штете настале извршењем дела; формирање посебног државног фонда из кога би се та накнада исплаћивала;
- надzirати и непрекидно преиспитивати постојећу ефикасност мера како би се могле вршити нужне измене и допуне, према потребама;
- периодично вршити ревизију постојећих закона и мера.

Носиоци: Надлежни органи управе АП Војводине.

Рок: 2008. и 2009. година.

VI ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

1. Акциони план за спровођење ове Стратегије и динамику реализације активности са проценом финансијских средстава за спровођење стратегије, покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова израдиће у року од шест месеци од њеног усвајања.
2. Покрајински орган управе надлежан за област рада, запошљавања и равноправности полова, у сарадњи са надлежним органима управе који су именовани као носиоци активности, прикупљаће податке и пратити спровођење Стратегије, припремати редовне годишње извештаје и предлагати допуне и измене Стратегије.
3. Сви органи и тела задужена за спровођење мера из Стратегије израдиће акционе планове и потребне акте за спровођење мера из своје надлежности.
4. Сви органи и тела задужени за спровођење мера из Стратегије достављаће годишње извештаје о спровођењу мера из своје надлежности покрајинском органу управе надлежном за област рада, запошљавања и равноправности полова.
5. Ову стратегију објавити у „Службеном листу АП Војводине“.

ДОДАЦИ

Додатак бр.1 - Одређивање приступа и коришћених појмова

А. Позадина

1. Препознавање родно заснованог насиља (насиља над женама) као темељног кршења људских права представља резултат вишедеценијског напора глобалног женског покрета¹⁰ да насиље над женама постане видљиво, да прерасте из приватног у друштвени проблем, те да се скрене пажња на специфичне механизме и динамику овог феномена, без чијег разумевања нема одговарајуће стратегије и програма деловања.

2. Иако још увек није довољно истражена област¹¹, а црна бројка насиља потврђује да је број пријављених и забележених случајева свих облика насиља знатно нижи од стварног броја, међународни документи дефинишу и забрањују родно засновано насиље, укључујући и насиље у породици¹². Домаће законодавство, иако не наглашава родни аспект насиља, следи препоруке кључних међународних докумената. Стање у законодавству и правној пракси указује на бројне могућности унапређивања¹³.

Б. Приступ

3. Досадашња истраживања, упоредне анализе и домаћи подаци, као и међународне препоруке у овој области, били су оквир за израду предлога мера у документу Стратегије¹⁴. Ауторке су сагласне с констатацијама које потврђују

¹⁰ што се признаје у Додатку Препоруци Савета Европе REC (2002)5 у Меморандуму са објашњењима (став 2).

¹¹ Референце за упоредне студије:

- Carol Hagemann-White: *Combating violence against women – Socktaking study on the measures and actions taken in Council of Europe member States*;
- *In-depth study on all forms of violence against women*, Background documentation for: 61st session of the General Assembly Item 60(a) on advancement of women Secretary-General's study on violence against women. Forthcoming as document A/61/122/Add. 1.

¹² Нека од кључних међународних докумената наведена су у Стратегији за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у Аутономној Покрајини Војводини за период од 2008. до 2012. године, прво поглавље: Увод

¹³ Детаљна анализа правне заштите од насиља у породици и насиља над женама с препорукама за унапређивање налази се у Додатку 2 уз Стратегију.

¹⁴ Ауторке су се у раду посебно ослањале на Препоруку Савета Европе - Rec(2002)5 Комитета министара државама чланицама о заштити жена од насиља и Меморандум са објашњењима.

да родно засновано насиље, укључујући и насиље у породици, има заједничка обележја, а нека од њих су:

- родно засновано насиље/насиље над женама представља манифестацију вишевековне *доминације* мушкараца над женама (и другим члановима породице) и један је од најтежих облика *дискриминације* жена и кршења њихових основних *људских права*;

- родно засновано насиље показује *универзалну* природу – присутно је у свим друштвима, у свим земљама и свим слојевима друштва, те погађа особе свих старосних и образовних категорија, особе различитог етничког порекла, као и различитих религија, професионалних, имовинских и личних карактеристика. Одређене групе жена/деце изложене су већем ризику од насиља;

- родно засновано насиље може бити различитих *облика* и *манифестација*, а одређене *друштвене околности* (сиромаштво и економска криза, политичке кризе, оружани сукоби, миграције, ретрадиционализација друштва и сл.) могу представљати отежавајуће околности и озбиљне препреке за заштиту, будући да су жене, због недостатка моћи, чешће изложене већим опасностима да постану жртве, а да државе не преузимају одговорност да организују адекватну заштиту;

- због *последика* које изазива, родно засновано насиље представља једну од најзначајнијих препрека у развоју друштва, препреку у успостављању демократије, мира, толеранције и једнакости.

Ц. Насиље у породици

4. Насиље које се чини према члановима породице има *специфичне карактеристике* у односу на насиље учињено ван породице. Насиље у породици увек представља *злоупотребу моћи* и *контролисање* чланова породице који имају мање моћи или располажу мањим ресурсима. У већини друштава, нарочито у традиционалним и патријархалним заједницама, *мушкарци* имају знатно више моћи – не само физичке, већ и економске и друштвене. Због тога су насиљу у породици најчешће изложени: жене, деца, стара, болесна или лица са инвалидитетом, особе које зависе од других чланова породице.

5. Иако је сваки појединачни акт насиља кажњив, с обзиром на то да је реч о насиљу које *траје дуже време* и које у различитим фазама и ситуацијама *мења своје облике*, сваки инцидент/насилни догађај треба тумачити у контексту претходног насиља, као и оног којим се прети, а не само као изоловани акт.

6. Насиље у породици укључује различите *облике* и *манифестације*:

Физичко насиље подразумева: гурање, одгуривање, повлачење за косу, ударање, ударање ногама, угризе, дављење, убоде, физичко мучење, премлаћивање и убиство, али не искључује и друге манифестације. Тежина

повреда варира од минималних до озбиљних (преломи, подливи, модрице), трајних повреда и смрти.

Сексуално насиље представља сваку сексуалну активност без пристанка, што укључује: сексуално задиркивање, непожељне коментаре, нежељене сексуалне предлоге, присилу на учешће или гледање порнографије, нежељено додиривање, болни и понижавајући сексуални чин, присилан сексуални однос, силовање, инцест.

Психичко (ментално, емотивно) насиље подразумева: омаловажавање, вређање, игнорисање, коришћење привилегија, псовке, исмевање, подругивање, приговарање, претње и принуде (са или без употребе оруђа и оружја којима се могу изазвати телесне повреде), застрашивање, изолацију, презир, малтретирање, окривљавање, манипулације децом, вербалне нападе, али не искључује и друге манифестације.

Економско насиље представља: неједнаку доступност заједничким средствима, ускраћивање/контролисање приступа новцу, спречавање запошљавања или образовања и стручног напредовања, ускраћивање права на власништво, присиљавање да се одрекне власништва или да тражи власништво којег се одрекла/намеравала да се одрекне, продају ствари без сагласности власника/це – продају под принудом, али не искључује и друге манифестације.

Духовно насиље укључује: наметање или уништавање културних или религијских уверења/веровања – исмевањем, кажњавањем, омаловажавањем, забраном упражњавања обичаја и ритуала или присилом да се усвоји насилников систем вредности.

Д. Родно засновано насиље

7. Родно засновано насиље је свако дело насиља засновано на *родној*¹⁵/*полној основи*, које за последицу има или може имати физичку, сексуалну или психолошку повреду или патњу, укључујући и претње таквим делима, присиљавање или одузимање слободе, без обзира на то да ли се насиље догађа у јавном или у приватном животу.

8. Родно засновано насиље најчешће се изједначава с *насиљем против жена* и укључује следеће видове¹⁶(мада се не ограничава на њих):

- *насиље које се догађа у породици или домаћинству*, укључујући физичку и менталну агресију, емоционално и психолошко злостављање,

¹⁵ Под појмом *род/родно* подразумевамо *друштвено конструисане улоге* жена и мушкараца. Начин на који једно друштво види улогу жене и мушкараца зависи од низа фактора: културних, политичких, економских, друштвених и религијских, од обичаја, права, класне и етничке припадности, као и од предрасуда које су раширене у одређеном друштву. Ставови и понашања према роду су научени и могу се мењати.

¹⁶ *Препорука Rec(2002)5 Комитета министара државама чланицама о заштити жена од насиља и Меморандум са објашњењима.*

силовање и сексуално злостављање, инцест¹⁷, силовање међу супружницима, сталним или повременим партнерима и укућанима, злочине почињене у име части, женску гениталну мутилацију и остале традиционалне обичаје штетне за жене, као што су присилни, уговорени и рани бракови;

- *насиље које се догађа у заједници, укључујући силовање, сексуално злостављање, сексуално узнемиравање и уцењивање на раду и у институцијама, трговину женама (и децом) у сврху сексуалног искоришћавања, економског искоришћавања, као и секс-туризма, непоштовање слободе избора у вези с репродукцијом (присилне стерилизације и побачаји, контрацепција наметнута претњом или силом, ускраћивање побачаја, пренатална селекција пола и слично);*

- *насиље које почини или одобри држава или њени представници/службеници према особама у институцијама – у школама, ученичким домовима, домовима за смештај деце без родитељског старања, домовима за стара и болесна лица, психијатријским институцијама, притворским установама и затворима;*

- *кршење људских права у ситуацијама ратног конфликта, посебно узимање особа за таоце, понижавање, мучење, прогон, системско силовање, сексуално ропство, присилна трудноћа, трговина у сврху сексуалне и економске експлоатације.*

Е. Дефиниције укључених особа¹⁸:

9. *Жене:* Међународни документи, као и политика Стратегије и мере у њој, усредсређују се на насиље према женама због специфичних карактеристика – овај вид насиља настаје као израз доминације једног пола над другим и друштво га више толерише од других видова. Жене свих старосних категорија најчешће су жртве насиља, а насиље над *девојчицама* често је израз културних и религијских традиција које производе зависност жена и репродукују моделе. Усмереност на жене *не искључује дечаке*, нарочито у случајевима насиља у породици или животној заједници и у случајевима сексуалног насиља¹⁹.

10. *Деца:* Свако људско биће које није навршило осамнаесту година живота је дете²⁰. Неки облици насиља више су везани за *девојчице* (инцест и сексуално насиље, договорени и рани бракови, генитално сакаћење, насиље које су починили млади људи – силовање у банди). У породици или домаћинству деца су изложена и насиљу које се чини према другим члановима породице, најчешће њиховим мајкама, што представља *иниректно насиље* према деци.

¹⁷ Инцест укључује сваки сексуални чин који је учинио било који члан породице, као и особе које повремено деле дом жртве или су стекле поверење жртве. Термин се односи на сваку одраслу особу која злоупотребљава свој ауторитет.

¹⁸ Rec(2002)5 у Меморандуму са објашњењима.

¹⁹ Због тога се текст Стратегије у одређеним деловима односи на децу.

²⁰ Према УН Конвенцији о правима детета (1989).

Сваки чин (директног и индиректног) насиља према деци оставља последице и представља препреку потпуном и задовољном животу, а може да има последице и у одраслом добу.

11. *Жртве*: Тај термин се уобичајено употребљава за означавање особа које су изложене насиљу и трпе насиље. Залагањем женских организација, термин жртва замењује се термином *особе које су преживеле насиље*, у намери да се *избегне* негативно обележавање, нагласак на пасивност и трпљење, односно да се нагласе *снаге и капацитети* уложени да се изађе из насиља. Не постоји типичан профил жртве, али истраживања потврђују да *жене*, независно од свог социјалног, образног, економског и других статуса, доживљавају више насиља. Постоји већа вероватноћа да *жене које су доживеле насиље у детињству* – буду изложене насиљу касније у животу (мада ова чињеница није потврђена у сваком појединачном случају).

12. *Учиниолац (насилник)*: Мушкарци у највише случајева злостављају *жене и децу*. Догађају се и напади и злостављавања које чине *жене* што не би требало занемаривати, али не би требало ни да одврати пажњу од основног проблема и родне димензије насиља, која је карактеристична у свим временима за већину друштава. Насиље над женама најчешће чине *особе које су жени познате* и које су у неком *односу с њом*: садашњи или бивши брачни и сексуални партнери, чланови породице, рођаци и пријатељи, познаници (укључујући колеге и клијенте), особе на различитим позицијама власти (укључујући надређене, лекаре, терапеуте, неговатеље, свештенике/верске вође, учитеље, запослене у институцијама). Напади обично укључују једног нападача, али у неким облицима насиља и више њих.

13. *Друштвено маргинализоване групе*: Постоји значајно већа вероватноћа да ће различитим облицима родно засновано насиља, укључујући и насиље у породици, бити изложеније особе које припадају друштвено маргинализованим и/или мањинским групама, у односу на различита својства: расу, националност, класу, старосну доб, место порекла и живота, породични статус, инвалидитет, хроничне болести и психолошке тешкоће, сексуалну оријентацију и друга лична својства. Обичаји, религија, традиција и друге праксе специфичне за поједине друштвене групе, мада то нису и не смеју бити, често се користе као оправдање за одсуство интервенције и заштите.

Ф. Одговорност државе – државних органа, установа и служби

14. Међународна документа у области заштите од родно заснованог насиља, укључујући и насиље у породици, као и домаћи закони, одређују *одговорност државе* када је реч о превенцији, откривању, спречавању, заштити од насиља и кажњавању учинилаца. Држава има кључну улогу, а владе одговорност, да створе климу *нулте толеранције* на насиље, прихватањем одређених мера и увођењем система заштите и превенције. Држава је одговорна за трошкове организовања превенције и заштите, као и за надокнаду штете у свим случајевима у којима је пропустила да пружи заштиту.

15. Тежећи системским решењима, државни органи би, уз подршку локалним органима власти, институцијама и јавним службама, требало да пруже подршку специјализованим женским организацијама које пружају услуге жртвама насиља, као и иницијативама женских организација и цивилног друштва на подизању јавне свести о проблему насиља и праћењу ефеката мера које предузимају државни органи и институције.

16. *Институционално насиље* представља насиље које почине професионалци у институцијама, а које доприноси даљем насиљу над жртвом:

- *директно насиље* (психичко, физичко, сексуално и/или економско) које примењују представници институција над корисницима/цама услуга;

- *ставови и понашања* с циљем ускраћивања помоћи, умањивања значаја насиља или последица насиља, окривљавања жртве, као и неделотворност и неефикасност поступања или неповезаност служби система.

17. Професионално поступање базирано је на *општеприхваћеним принципима* који оријентишу праксу и који представљају саставни део интерних упутстава о раду, *обавезних* за све запослене, а који се користе и приликом увођења у посао новозапослених стручњака.

18. Општи принципи укључују:

- постизање *безбедности* (безбедне заштите) жртве је приоритет у раду стручних служби, што подразумева знање о специфичним карактеристикама различитих облика родно заснованог насиља, о процедурама и поступцима, као и способност да се процени степен опасности (ризика) и донесу адекватне одлуке;

- лоцирање *одговорности за насиље* на насилника, искључује технике негирања, умањивања, поделе одговорности и окривљавања жртве;

- приоритет интервенције је *заустављање насиља*, што одређује врсту и след интервенција. *Хитност* поступака усаглашава се с проценом опасности ситуације и угрожености жртве/и;

- при свим интервенцијама, треба имати у виду *неједнакост моћи* између жртве и насилника, што укључује одустајање од принципа *једнаког третмана*;

- институције су *одговорне* за заустављање насиља и предузимање мера заштите жртава.

19. Професионалци/професионалке у свим релевантним службама *одговорни* су за поступање које укључује:

- способност да се *препозна* насиље, чак и када оно није лако уочљиво;

- поштовање *тајности и приватности* података, које не угрожава живот и заштиту од насиља;

- поштовање *потреба, процена и ставова* особе која је преживела насиље;

- неговање *емпатије* у раду са жртвама насиља;

- елиминисање предрасуда у третману жртви, посебно у односу на класне, расне, националне, верске, полне, сексуалне, менталне и/или физичке специфичности жртве;
- доследност у раду, уважавање принципа хитности и ефикасности у раду, добру информисаност и координирану размену информација с релевантним службама, предузимање свих доступних мера социјалне контроле и максимално коришћење законских могућности;
- изградњу поверења жртве/и у институцију;
- стално преиспитивање ефеката појединачних мера и њихово унапређивање.

Додатак бр. 2.

ПРАВНА ЗАШТИТА ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ И НАСИЉА НАД ЖЕНАМА - стање у легислативи и правној пракси и предлози за унапређивање

1. Приступ у сагледавању насиља над женама

Насиље над женама једна је од оних социјално-патолошких појава коју је наше друштво донедавно у потпуности маргинализовало, игнорисало, тривијализовало и јавно толерисало, док је кривицу за насиље приписивало жртви. Патријархална схватања о односу полова, још увек доминантна у нашој средини, представљају један од основних разлога због којих насиље над женама није сматрано озбиљним обликом криминалитета, већ уобичајеним и социјално прихватљивим понашањем. Посебно висок степен друштвене толеранције био је изражен у односу на насиље у породици, које је – сакривено иза приватности породичног/брачног живота – било скоро потпуно друштвено невидљиво, упркос томе што је, према подацима из истраживања, током последњих двадесет година друштвене кризе у Србији оно попримило драматичан обим и динамику²¹. Томе су допринели вишегодишња економска криза, опште осиромашење становништва, енормно повећање броја незапослених особа, долазак великог броја избеглица и др.

Захваљујући новој политичкој оријентацији друштва након демократских промена 2000. године, постепено је расла свест јавности о томе да је насиље над женама основна препрека остваривању њихових људских права, што је кључни услов за успостављање праведног односа међу половима, те да је неопходно учинити га видљивим и безусловно социјално неприхватљивим.

Настојање државе да свој правни систем усклади с међународним и европским правним стандардима и дугогодишње систематско јавно заговарање и лобирање женских невладиних организација, афирмисали су право на заштиту од насиља у породици и других облика насиља у јавном и приватном простору. Сагласно томе, започета је изградња нових и трансформисање класичних правних инструмената с циљем спречавања и сузбијања насиља у породици и других облика насиља над женама. Легислативне промене које су убрзо уследиле представљају испуњавање позитивне обавезе државе да заштити право на живот, слободу и личну сигурност свих својих грађанки/грађана, да спречи насиље, без обзира на то где се оно догађа, те да особама које су преживеле насиље пружи свеобухватну правну заштиту, социјалну помоћ и подршку ради изласка из ситуације насиља и ублажавања

²¹ Видети: *Породично насиље у Србији* (ур. В. Николић Ристановић), Виктимолошко друштво Србије, Београд, 2002, стр. 13.

штетних последица које је оно изазвало. Истовремено, стварање одговарајућих механизма заштите од насиља у породици представља испуњавање међународних обавеза државе на плану елиминисања насиља у породици као родно базираног насиља²² које жене држи у подређеном положају у односу на мушкарце и озбиљно умањује њихову могућност да равноправно с мушкарцима уживају људска права и слободе.

2. Законски оквир правне заштите од насиља над женама

Актуелни законски оквир правне заштите од насиља над женама чине законске норме којима је регулисана правна заштита од насиља у породици, правна заштита од узнемиравања и сексуалног узнемиравања на радном месту, као и правна заштита од других видова насиља који су Кривичним закоником²³ инкриминисани као посебна кривична дела против живота и тела (убиство, телесне повреде и др.), кривична дела против полне слободе (силовање, навођење и подстицање на проституцију и др.), кривична дела против брака и породице (ванбрачна заједница с малолетником, одузимање малолетног лица, запуштање и злостављање малолетног лица и др.), кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом (расна и друга дискриминација, трговина људима, заснивање ропског односа и др.) или као прекршаји против јавног реда и мира²⁴ (чл. 6. Закона о јавном реду и миру).

2.1. Правна заштита од насиља у породици

Правну заштиту од насиља у породици чине два вида заштите: породичноправна (превентивна) и кривичноправна (репресивна) заштита.²⁵

²² Видети: Константиновић Вилић, С, Петрушић, Н. *Кривично дело насиља у породици – правна пракса у Републици Србији*, Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију, Ниш, 2004, стр. 6.

²³ „Сл. гласник РС”, бр. 85/2005. (у даљем тексту: КЗ).

²⁴ Чланом 6. Закона о јавном реду и миру („Сл. гласник РС”, бр. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 - др. закон и 85/2005 - др. закон) предвиђено је неколико прекршаја чија радња има елементе физичког или психичког насиља: свађа и вика, угрожавање сигурности другог лица претњом да ће напасти на живот или тело тог или њему блиског лица, угрожавање спокојства грађана или ремећење јавног реда и мира вређањем или злоупотребом другог, вршењем насиља над другим, изазивањем туче или учествовањем у њој. За ове прекршаје, као минимална, предвиђена је новчана казна од 20.000 динара, а као максимална – казна затвора до 60 дана.

²⁵ Правна заштита од насиља у породици заснована је на решењима понуђеним у „Моделу правне заштите од насиља у породици”, који је израдила Радна група Виктимолошког друштва Србије и који су подржале женске невладине организације и групе у Републици Србији. Текст модела објављен је у: *Породично насиље у Србији* (ур. В. Николић Ристановић), Виктимолошко друштво Србије, Београд, 2002. Међутим,

2.1.1. Кривичноправна заштита од насиља у породици

У правном систему Републике Србије кривичноправна заштита од насиља у породици први пут је установљена Законом о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије,²⁶ којим је насиље у породици први пут инкриминисано као посебно кривично дело (чл. 118.а).²⁷ Овим законом кривично дело насиља у породици дефинисано је као повређивање или угрожавање телесног или душевног интегритета члана породице употребом силе или озбиљном претњом да ће се напасти на живот или тело. Оваква широка инкриминација насиља у породици омогућила је санкционисање не само физичког, већ и психичког насиља изрицањем новчане казне или казне затвора до три године. Поред основног облика кривичног дела насиља у породици, КЗРС била су предвиђена још три квалификована облика овог дела: насиље у породици приликом чијег извршења је коришћено оружје, опасно оруђе или средство подобно да тешко повреди тело или тешко наруши здравље, за које је била предвиђена казна затвора од шест месеци до пет година (чл. 118.а ст. 2. КЗРС); насиља у породици које је проузроковало тешку телесну повреду или трајно и тешко нарушавање здравља члана породице, односно које је извршено према малолетнику, за које је била предвиђена казна затвора од две до 10 година (чл. 118.а ст. 3. КЗРС) и насиље у породици које је довело до смрти члана породице, за који је била предвиђена казна затвора најмање 10 година (чл. 118.а ст. 4. КЗРС).

Законска дефиниција насиља у породици из чл. 118.а КЗРС није обухватила сексуално насиље према члану породице, али је путем одговарајућих измена у опису кривичног дела силовања обезбеђено кривично гоњење у свим случајевима силовања, без обзира на то који је пол извршиоца и жртве, као и однос у коме се извршилац и жртва налазе, укључујући и силовање брачне, односно ванбрачне супруге.

Кривично дело насиља у породици, без обзира на то који је облик насиља у питању, гони се по службеној дужности. Оваквим законским решењем одговорност за процесуирање кривичног дела насиља у породици пребачена је на државу, што је манифестација става да насиље у породици представља

предлози садржани у моделу нису у целости прихваћени, а нека од предложених решења знатно су модификована.

²⁶ „Сл. гласник РС”, бр. 10/2002 (у даљем тексту: КЗРС).

²⁷ До ступања на снагу овог закона, заштита од насиља у породици остваривана је покретањем кривичног поступка за неко од *општих* кривичних дела с елементом насиља (убиства (чл. 47, 48, и 49. КЗРС), покушај убиства, тешка телесна повреда (чл. 53. КЗРС и покушај наношења тешке телесне повреде), лака телесна повреда (чл. 54.), угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи (чл. 56. КЗРС), угрожавање сигурности – чл. 67. КЗРС, клевета (чл. 92. КЗРС); према оцени самих судија, на овај начин није била омогућена адекватна заштита (Видети: Лазаревић, Ј, *Кривична дела са елементом насиља, с посебним освртом на кривична дела насиља у породици и насилничког понашања*, Билтен судске праксе, бр. 3, Београд, 2002, стр. 418).

друштвено опасно дело, чији се извршилац мора казнити, без обзира на то какав је став жртве. Међутим, уколико јавни тужилац одбаца кривичну пријаву или одустане од гоњења у току поступка, према Законнику о кривичном поступку, оштећена особа може ступити на његово место, тј. покренути или наставити поступак (чл. 19. ЗКП).

Кривичноправна заштита од насиља у породици у међувремену је претрпела измене доношењем Кривичног законика,²⁸ који је резултат свеукупне реформе кривичног законодавства и његовог усклађивања с међународним и европским стандардима.

У КЗ кривично дело насиља у породици предвиђено је у чл. 194, у оквиру Главе деветнаесте – „Кривична дела против брака и породице“. Једно од основних обележја нове инкриминације кривичног дела насиља у породици огледа се у томе што су, у односу на раније важеће кривичноправне норме, драстично смањене санкције за све облике извршења овог дела. Поред тога, дошло је до извесних промена у опису појединих облика кривичног дела насиља у породици и предвиђен је још један облик кривичног дела насиља у породици, који ранијим прописима није био предвиђен, а чија се радња састоји у кршењу мере заштите од насиља у породици која је одређена у парници, на основу прописа породичног права.

Радња извршења кривичног дела насиља у породици састоји се у примени насиља, претњи да ће се напасти на живот или тело или у дрском или безобзирном понашању чиме се угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице (чл. 194. ст. 1. КЗ). У раније важећем КЗРС (чл. 118.а ст. 1. КЗ) као радња извршења поред угрожавања било је предвиђено и повређивање. Важећи КЗ, међутим, прихватио је шири појам радње извршења овог кривичног дела и појмом угрожавања обухватио како повређивање, тако и стварање конкретне опасности од примене насиља претњом да ће се повредити телесни интегритет или душевно стање члана породице. Стога, наношење лаке телесне повреде или психичких поремећаја жртви не представља елемент бића овог облика кривичног дела насиља у породици. Истоветна је ситуација и у погледу другог облика кривичног дела насиља у породици из чл. 194. ст. 2. КЗ; за постојање овог кривичног дела битно је да је извршилац користио оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши и тиме створио конкретну опасност да до ових повреда заиста и дође.²⁹

Радња кривичног дела из чл. 194. ст. 1. КЗ изражена је употребом трајног глагола. Међутим, одредбом чл. 112. ст. 30. КЗ прописано је да: *кад је радња кривичног дела одређена трајним глаголом сматра се да је дело учињено, ако је радња извршена једном или више пута*. Ова јасна законска одредба отклонила је дилему о томе да ли је континуитет у испољавању насиља према члану породице неопходан елемент овог кривичног дела:

²⁸ „Сл. гласник РС“, бр. 85/2005. (у даљем тексту: КЗ).

²⁹ Видети: Константиновић Вилић, С, Петрушић, Н, *Кривично дело насиља у породици – актуелна правосудна пракса у Београду и Нишу*, Аутономни женски центар, Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију, Београд, 2007, стр. 13.

кривично дело насиља у породици извршено је и кад је радња дела извршена само једном, тако да евентуални већи број поновљених радњи може бити значајан само за одмеравање казне, а не и за квалификацију дела.

Одредбама КЗ није изричито одређено која се лица сматрају члановима породице. Једино је у чл. 112. ст. 28. КЗ наведено да се члановима породице сматрају и бивши супружници и њихова деца, као и родитељи бивших супружника. Ова одредба је општег карактера, а садржана је у Глави XII КЗ РС, под маргиналним насловом *Значење израза*.

С обзиром на то да је приликом редакције одредбе чл. 112. ст. 28. употребљена свеза **и**, могло би се закључити да законодавац статус члана породице признаје само садашњим или бившим супружницима, њиховој деци и родитељима. Непостојање јасних правила о томе која лица уживају кривичноправну заштиту од насиља у породици један је од кључних проблема у правној пракси, који је законодавац оставио отвореним, упркос томе што је на овај проблем указивано и у теорији и у правној пракси.³⁰

Одредбама чл. 194. КЗ РС предвиђено је пет облика кривичног дела насиља у породици, за разлику од ранијег закона који је предвиђао четири облика овог дела.

Радња првог облика кривичног дела састоји се у угрожавању спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице, као и у дрском или безобзирном понашању с истим циљем (чл. 194. ст. 1. КЗ РС). Последица такве радње је стварање опасности да ће бити угрожено спокојство, телесни или душевни интегритет члана своје породице. Овом одредбом пружа се заштита члану породице – жртви психичког насиља и/или физичког насиља које за последицу може имати лаку телесну повреду. Док је ранијим КЗРС за овај најблажи облик кривичног дела насиља у породици била предвиђена новчана казна и казна затвора до три године, КЗ предвиђа новчану казну или затвор до једне године.

Квалификовани облик кривичног дела насиља у породици постоји ако је при извршењу дела из чл. 194. ст. 1. КЗ коришћено оружје, опасно оруђе или средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши (чл. 194. ст. 2. КЗ). Последица радње извршења у овом случају такође је стварање опасности по телесни интегритет или душевно стање члана породице, али може да буде наношење лаке телесне повреде, која добија квалификацију *опасне лаке телесне повреде*, јер је приликом извршења дела коришћено оружје или оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши. За овај облик предвиђено је кажњавање затвором од три месеца до три године, док је ранијим КЗРС за овај облик кривичног дела била предвиђена казна затвора у трајању од шест месеци до пет година.

Тежи квалификовани облик кривичног дела насиља у породици постоји у случају када је извршено насиље проузроковало тешку телесну повреду или трајно и тешко нарушавање здравља члана породице или је дело извршено

³⁰ Исто.

према малолетнику (чл. 194. ст. 3. КЗ). Радња извршења овог облика кривичног дела иста је као у прва два облика, али се последице разликују. Последица дела није само стварање опасности да дође до повређивања телесног интегритета или нарушавања душевног здравља, већ заиста тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља члана породице. Испољавање квалификованог облика насиља у породици из чл. 194. ст. 3. КЗ постоји у случају када је пасивни субјект извршења дела малолетно лице. За овај облик кривичног дела насиља у породици предвиђено је кажњавање затвором од једне до осам година, док је ранијим КЗРС за овај облик кривичног дела била предвиђена казна затвора у трајању од две до 10 година.

Најтежи облик кривичног дела насиља у породици постоји кад је насиље довело до смрти члана породице (чл. 194. ст. 4. КЗ). За разлику од кривичног дела тешко убиство из чл. 114. ст. 1. тач. 8. КЗ, тежа последица обухваћена је нехатом извршиоца као обликом виности. Разлика је и у кажњавању - за извршење кривичног дела из чл. 114. тач. 8. КЗ предвиђена је казна затвора најмање десет година или тридесет до четрдесет година, док је за кривично дело насиља у породици са смртним исходом предвиђена казна затвора од три до дванаест година.

Имајући у виду предвиђене санкције, најлакши облик кривичног дела насиља у породици постоји кад извршилац насиља коме је суд одредио меру заштите од насиља у породици прекрши ову меру (чл. 194. ст. 5. КЗ). Мере заштите од насиља у породици предвиђене су Породичним законом и њихова суштина огледа се у ограничавању или привременој забрани одржавања личних односа извршиоца насиља са жртвом насиља, што укључује и ограничавање извесних права и слобода извршиоца насиља.³¹ Према чл. 194. тач. 5. КЗ РС, лице које прекрши било коју меру заштите од насиља у породици, казниће се новчаном казном или затвором до шест месеци.

2.1.2. Породичноправна заштита од насиља у породици

Породичноправна заштита од насиља регулисана је Породичним законом,³² којим је заокружен систем правне заштите од насиља тако што су установљене превентивне, породичноправне мере заштите од насиља у породици. Одредбом ПЗ изричито је забрањено насиље у породици, члановима породице признато је право на заштиту од насиља у породици (чл. 10.), регулисане су мере породичноправне заштите и услови под којима се оне

³¹ О мерама породичноправне заштите од насиља у породици и поступку у коме се оне одређују, детаљно: Петрушић, Н, Константиновић Вилић, С, *Водич кроз систем породичноправне заштите од насиља у породици*, Аутономни женски центар, Београд, 2005.

³² „Сл. гласник РС”, 18/2005 од 17. 02. 2005 (у даљем тексту: ПЗ).

одређују (чл. 197- 200.) и уређен је посебан поступак у парници за заштиту од насиља у породици (чл. 283-289. ПЗ).³³

Насиље у породици дефинисано је као *понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице, уз навођење карактеристичних случајева насиља у породици који се у пракси најчешће испољавају: наношење телесних повреда; покушај наношења телесних повреда, присиљавање на сексуални однос, навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или с немоћним лицем, ограничавање слобода кретања или комуницирања са трећим лицима, вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање (чл. 197. ПЗ). У дефинисању насиља у породици законодавац је користио правне стандарде – *дрско понашање, безобзирно понашање и злонамерно понашање* – чију садржину суд треба да попуни својим судом вредности, користећи објективна мерила и имајући у виду све специфичне објективне и субјективне околности конкретног случаја. За максимално остваривање циљева и интенција закона, полазни став је *нулта толеранција* на насиље у породици.*

Испољавање насиља према деци један је од разлога за лишење родитељског права, као најтеже породичноправне санкције. Одредбом чл. 81. ПЗ предвиђено је да ће родитељ бити потпуно лишен родитељског права ако злоупотребава права или грубо занемарује дужности из садржине родитељског права, а то, поред осталог, укључује физичко, сексуално или емоционално злостављање детета.³⁴ Евентуално покретање поступка за лишење родитељског права због испољеног насиља родитеља према детету пружа могућност да због истог акта насиља према родитељу буде изречена и одговарајућа мера заштите детета од насиља.

Право на заштиту од насиља у породици имају: супружници или бивши супружници, деца, родитељи и остали крвни сродници, као и лица у тазбинском или адоптивном сродству, односно лица која везује хранитељство, лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству, ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери, лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству (чл. 197. ст. 3. ПЗ).

³³ С обзиром на то да се нови ПЗ примењује тек нешто више од годину дана, још увек није формиран довољан квантум судске праксе који би омогућио валидна емпиријска истраживања. Због тога се закључци у раду базирају на нормативној анализи извршеној применом уобичајених метода интерпретације правних норми.

³⁴ Одредбама Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања од 31. августа 2005. године, који је усвојила Влада Републике Србије, дефинисани су разноврсни облици злостављања и занемаривања деце (злоупотреба или злостављање детета, физичко злостављање детета, сексуална злоупотреба детета, емоционална злоупотреба детета и др.), сагласно критеријумима Светске здравствене организације (Детаљно: Драшкић, М, *Породично право и прва детета*, Чигоја штампа, Београд, 2005, стр. 306-307).

Одредбама чл. 198. ст. 2. ПЗ предвиђено је пет посебних мера заштите: 1. издавање налога за исељење из породичног стана или куће, без обзира на право својине односно закупа непокретности; 2. издавање налога за усељење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности; 3. забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености; 4. забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице; 5. забрана даљег узнемиравања члана породице.

Мере су одређене таксативно, према систему енумерације, тако да суд није овлашћен да одреди било коју другу меру. Сврха заштитних породичноправних мера јесте да се њиховом применом спречи поновно извршење насиља у породици, да се обезбеди нужна заштита физичког и психичког интегритета, здравља и личне безбедности члана породице изложеног насиљу, као и да се отклоне околности које погодују или подстичу понављање насиља, односно извршење других видова насиља. Суштина ових мера огледа у ограничавању или привременој забрани одржавања личних односа извршиоца насиља са жртвом насиља, што укључује и ограничавање извесних права и слобода извршиоца насиља, као што је слобода кретања.

У погледу налога за исељење из породичног стана, односно куће (породичног дома), као и налога за усељење у породични дом, изричито је предвиђено да ове мере могу бити изречене независно од права својине, односно закупа породичног дома, што подразумева да ове мере могу бити издате и кад је породични дом у искључивој својини извршиоца насиља. Законом није ограничен број мера које се могу тражити, односно издати, па оне могу бити комбиноване и прилагођене околностима конкретног случаја. Мере заштите од насиља у породици имају привремени карактер и временски су ограничене. Према одредби чл. 198. ст. 3. ПЗ, суд, на основу своје оцене, одређује дужину трајања сваке изречене мере, при чему је максимални рок за сваку меру годину дана, с тим што се време проведено у притвору, као и свако лишење слободе у вези с кривичним делом, односно прекршајем урачунава у време трајања мере заштите од насиља у породици (чл. 198. ст. 4. ПЗ). Према одредби чл. 199. ПЗ постоји могућност продужавања трајања изречене мере, све док не престану разлози због којих је мера била одређена.

Породичноправне мере заштите од насиља у породици одређују се у парници која се води према правилима посебног парничног поступка (чл. 283-289. ПЗ). За поступање је стварно надлежан општински суд,³⁵ док је месно надлежан суд опште месне надлежности и суд на чијем подручју има пребивалиште, односно боравиште члан породице према коме је насиље извршено (чл. 283. ПЗ). У првом степену одлучује веће састављено од једног судије и двоје судија поротника, а у поступку по жалби – веће састављено од троје судија (чл. 203. ст. 1. ПЗ). Поступање је поверено специјализованом већу, које чине посебно стручно оспособљене и квалификоване судије професионалци који су стекли посебна знања из области права детета и судије

³⁵ Чл. 21. ст. 2. Закона о уређењу судова Републике Србије – „Сл. гласник РС”, 63/2001, 42/2002, 27/2003 и 29/2004.

поротници који се бирају из редова стручних лица са искуством у раду с децом и младима.³⁶

Поступак у парницама за заштиту од насиља у породици је посебан парнични поступак, заснован на начелу нарочите хитности које је конкретизовано тако што је прописано да се тужба не доставља туженом на обавезан одговор ако се поступак односи на дете или на родитеља који врши родитељско право (чл. 204. ст. 2. ПЗ), док је суд дужан да поступак спроведе у највише два рочишта (чл. 204. ст. 3. ПЗ). Прво рочиште треба да буде одржано у року од осам дана од дана пријема тужбе у суду, а другостепена одлука треба да буде донета у року од 15 дана од дана кад је жалба достављена другостепеном суду (чл. 285. ПЗ).

У поступку у парницама за заштиту од насиља у породици начело диспозиције битно је сужено. Суд није везан границама тужбеног захтева и може одредити меру заштите од насиља у породици коју тужилац није тражио, ако оцени да се таквом мером најбоље постиже заштита члана породице према коме је насиље извршено (чл. 287. ПЗ). Такође, суд по службеној дужности може да покрене адхезиони поступак за заштиту од насиља у породици уз поступак у брачним парницама (чл. 226. ст. 3. ПЗ), у матернитетским и патернитетским парницама (чл. 260. ст. 3. ПЗ), у парницама за заштиту права детета, у парницама за вршење родитељског права, као и у парницама за лишење и враћање родитељског права (чл. 273. ст. 3. ПЗ).

У погледу прикупљања процесног материјала, доминира истражно начело у односу на расправно начело (чл. 205. ПЗ). Суд има активну улогу у прикупљању чињеничног и доказног материјала и дужан је да подстиче странке да износе чињенице и нуде доказе, а овлашћен је и да самостално истражује и прикупља чињенице које странке нису изнеле и проверава истинитост и оних чињеница које међу странкама нису спорне. Суд је овлашћен и дужан да сам истражује чињенице и као основу своје одлуке може да узме и ону правнорелевантну чињеницу на коју се ниједна странка није позвала.

У поступку у парницама за заштиту од насиља у породици јавност је законом искључена и важи начело дискреције, које је конкретизовано правилном да подаци из судских списа представљају службену тајну коју су дужни да чувају сви учесници којима су ти подаци доступни (чл. 206).

Поступак у парницама за заштиту од насиља у породици покреће се тужбом. Активно легитимисана лица односно органи су: члан породице према коме је насиље извршено, његов законски заступник, јавни тужилац и орган старатељства. Ова лица односно органи могу покренути и парницу за продужење трајања мере заштите.

Поступак се води као основни поступак и као адхезиони (придружени) поступак уз поступак у брачним парницама³⁷ у матернитетским и

³⁶ Правила о специјализацији суда почела су да се примењују од 1. јула 2006. године, после реализације програма едукације судија, који је утврђен Правилником о програму и начину стицања посебних знања из области права детета судија који суде у поступцима у вези с породичним односима, („Сл. гласник РС”, 44/2006). Едукацију организује Правосудни центар.

патернитетским парницама,³⁸ у парницама за заштиту права детета, у парницама за вршење родитељског права, као и у парницама за лишење и враћање родитељског права.³⁹ Адхезиони поступак за заштиту од насиља у породици може покренути активно легитимисани субјекти или сам суд, *ex officio*.

Активна легитимација у парници у којој се тражи престанак мера заштите од насиља у породици пре истека времена на који је она одређена, према изричитој законској одредби, припада искључиво лицу против кога је мера одређена (чл. 200. ПЗ).

У парницама за заштиту од насиља у породици орган старатељства суделује у различитим процесним улогама.⁴⁰ Он може бити тужилац, специфичан вештак, кад по налогу суда, даје своје мишљење о сврсисходности тражене мере заштите од насиља у породици (чл. 286. ПЗ), помоћни истражни орган суда, кад, по налогу суда, пружа суду помоћ у прибављању потребних доказа (чл. 286. ПЗ) и сарадник суда кад на захтев суда пружа стручну помоћ у утврђивању мишљења детета (чл. 65. ст. 6. ПЗ).

Изричитим прописима ПЗ предвиђено је да жалба у парницама за заштиту од насиља у породици не задржава извршење пресуде о одређивању или продужењу мере заштите од насиља у породици. Против одлука у овим парницама ревизија је дозвољена.⁴¹

О трошковима поступка суд одлучује по слободној оцени, водећи рачуна о разлозима правичности.⁴²

Пресуду у парницама за заштиту од насиља у породици суд доставља странкама. Суд је дужан да пресуду одмах достави и органу старатељства на чијој територији има пребивалиште, односно боравиште члан породице према коме је насиље извршено и органу старатељства на чијој територији има пребивалиште односно боравиште члан породице против кога је мера заштите одређена.⁴³ Орган старатељства дужан је да води евиденцију и документацију о лицима према којима је насиље извршено и о лицима против којих је одређена мера заштите.⁴⁴

2.2. Правна заштита од других видова насиља над женама

³⁷ Чл. 226. ст. 3. ПЗ.

³⁸ Чл. 260. ст. 3. ПЗ.

³⁹ Чл. 273. ст. 3. ПЗ.

⁴⁰ Видети: Станковић, Г, Петрушић, Н, *Новине у грађанском процесном праву*, Удружење за грађанско процесно право, „Свен“, Ниш, 2005, стр. 43.

⁴¹ Чл. 228. ПЗ и чл. 208. ПЗ.

⁴² Чл. 207. ПЗ.

⁴³ Чл. 289. ПЗ.

⁴⁴ Чл. 289. ст. 2. и 3. ПЗ. Начин вођења евиденције регулисан је Правилником о евиденцији и документацији о лицима према којима је извршено насиље у породици и о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици („Сл. гласник РС“, бр. 56/2005).

У породичном окружењу и у јавном простору, жене су изложене разноврсним видовима (физичком, психичком, сексуалном, економском и др.) насиља. Неки од ових видова насиља инкриминисани су као кривична дела, док су други инкриминисани као посебна врста прекршаја.

2.2.1. Кривична дела против живота и тела

У односу на заштиту жена жртава насиља чији су починиоци особе које се не сматрају члановима породице, значајне су одредбе КЗ којима су инкриминисани лишење и угрожавање живота и телесног интегритета. Реч је о *класичним* кривичним делима из Главе тринаесте КЗ *Кривична дела против живота и тела: обично убиство и различити видови квалификованог убиства* (чл. 113, 14, 15, 116, 117. и 118. КЗ), навођење на самоубиство и помагање у самоубиству (члан 119. КЗ), недозвољен прекид трудноће (члан 120. КЗ), тешка и лака телесна повреда (чл. 121. и 122. КЗ), учествовање у тучи (Угрожавање опасним оруђем при тучи и свађи (чл. 124. КЗ), излагање опасности (чл. 125. КЗ), напуштање немоћног лица (чл. 126. КЗ) и непружање помоћи (чл. 127. КЗ).

2.2.2. Кривична дела против полне слободе

Међу кривичним делима којима се угрожава лични интегритет и сексуална слобода жена, посебан значај имају кривична дела из групе кривичних дела против полне слободе (Глава осамнаеста КЗ): силовање (чл. 178.), обљуба над немоћним лицем (чл. 179.), обљуба над дететом (чл. 180.), обљуба злоупотребом положаја (чл. 181.), недозвољене полне радње (чл. 182.), посредовање у вршењу проституције (чл. 184.), приказивање порнографског материјала и искоришћавање деце за порнографију (чл. 185.). За сва дела гоњење се предузима по службеној дужности, изузев за кривична дела силовања и обљубе над немоћним лицем ако су извршена према брачном супружнику, када се гони по предлогу оштећене особе. Такође, за кривично дело недозвољене полне радње гони се по предлогу, под условом да није у питању квалификовани облик овог дела (чл. 186.).

Једна од значајних позитивних промена у кривичном законодавству огледа се у томе што је Законом о изменама и допунама КЗРС (2002) законодавац извршио измене у дефиницији кривичног дела силовања. Наиме, у ранијем КЗ силовање је било дефинисано као принуда на обљубу женског лица с којим учинилац не живи у брачној заједници. Из дефиниције која је предвиђена Законом о изменама и допунама КЗРС изостављен је део реченице *с којим учинилац не живи у брачној заједници*, чиме је инкриминисано

силовање у браку, као један од честих облика брачног насиља.⁴⁵ Овим законом пооштрена је казна за кривично дело силовања, јер је уместо казне затвора од једне до 10 година предвиђено да се за силовање може изрећи казна затвора *најмање једну годину*, што значи да се може изрећи и казна преко 10 година.

Доношењем КЗ (2005) извршене су нове промене у опису кривичног дела силовања: пасивни субјект кривичног дела силовања може бити и особа мушког пола, а казна за ово дело измењена је тиме што је минимална казна повећана с једне на две године, а максимална казна лимитирана на 10 година. Једна од позитивних страна новог КЗ огледа се у пооштравању санкција за сексуалне деликте над лицима млађим од 14 година или над лицима у посебном односу зависности са извршиоцем дела. Такође, приликом дефинисања радњи извршења кривичних дела против полне слободе, код већине ових дела радња је проширена тако да обухвата не само обљубу, већ и друге акте.

2.2.4. Кривична дела против брака и породице

Поред насиља у породици, одредбама КЗ инкриминисани су и други облици противправног понашања, које законодавац сврстава у групу кривичних дела против брака и породице (Глава деветнаеста): двобрачност (чл. 187. КЗ), закључење ништавог брака (чл. 188. КЗ), омогућавање закључења недозвољеног брака (члан 189. КЗ), ванбрачна заједница с малолетником (чл. 190. КЗ), одузимање малолетног лица (чл. 191. КЗ), промена породичног стања (чл. 192. КЗ), запуштање и злостављање малолетног лица (чл. 193. КЗ), недавање издржавања (чл. 195. КЗ), кршење породичних обавеза (чл. 196. КЗ), родоскрнављење (чл.197. КЗ).

Иако су поједина од ових кривичних дела, као што су одузимање малолетног лица или недавање издржавања, непосредно уперена против детета и његових права, извршење ових кривичних дела често је вид својеврсног психичног насиља према мајци детета.

2. 3. Посебна заштита жртава, сведока и других учесника у кривичном поступку

За унапређивање заштите жена од насиља велики значај имају нова законска решења у вези с посебном заштитом жртава, односно оштећених и сведока током кривичног поступка, с обзиром на то да су, током вођења кривичног поступка против извршилаца насиља над женама, жене изложене великом ризику и притисцима, што доприноси њиховој секундарној виктимизацији.

⁴⁵ Видети: Лукић, М, Јовановић, С, *Насиље у породици, нова инкриминација*, <http://www.womenngo.org.yu/publikacije-dp/marija%20i%20sladja.pdf>, приступ 01. 11. 2007.

Одредбама чл. 109. Законика о кривичном поступку, предвиђена је дужност суда да сведока и оштећеног заштити од увреде, претње и сваког другог напада. Суд је дужан да опомене или новчано казни учесника поступка или друго лице које пред судом вређа сведока или оштећеног, прети му или угрожава његову безбедност, а у случају насиља или озбиљне претње, суд је дужан да обавести јавног тужиоца ради предузимања кривичног гоњења. На предлог истражног судије или председника већа, председник суда или јавни тужилац може захтевати да органи унутрашњих послова предузму посебне мере заштите сведока и оштећеног. Такође, Законом о програму заштите учесника у кривичном поступку⁴⁶ предвиђен је низ мера које се примењују с циљем заштите живота, здравља, физичког интегритета, слободe и имовине учесника у кривичном поступку (осумњичени, окривљени, сведок сарадник, сведок, оштећени, вештак и стручно лице) и њима блиским лицима, који су услед давања исказа или обавештења значајних за доказивање у кривичном поступку изложени опасности по живот, здравље, физички интегритет, слободу или имовину (чл. 1). За спровођење програма заштите надлежна је Јединица за заштиту као специјализована организациона јединица Министарства унутрашњих послова.

2.4. Насиље над женама и ресторативна правда

Важећим Закоником о кривичном поступку⁴⁷, у домаћи правни систем унете су одредбе које обезбеђују примену ресторативне правде која, као алтернатива традиционалној кривичној правди⁴⁸, укључује примену разноврсних мера и диверзионих модела. Одредбама чл. 236. ЗКП предвиђено је неколико алтернативних мера, чија примена може да одложи кривично гоњење, односно да доведе до одбацивања кривичне пријаве: отклањање штетне последице настале извршењем кривичног дела или накнада причињене штете, плаћање одређеног новчаног износа у корист хуманитарне организације, фонда или јавне установе, обављање одређеног друштвенкорисног или хуманитарног рада, испуњење доспелих обавеза издржавања, подвргавање одвикавању од алкохола или опојних дрога, подвргавање психосоцијалној терапији. Ове мере могу се применити само ако је учињено кривично дело за које је предвиђена новчана казна или казна затвора до три године и ако осумњичени прихвати једну или више законом предвиђених мера.

Законодавац није искључио могућност примене мера ресторативне правде у појединим случајевима насиља, тако да је њихова примена могућа, према законским одредбама, без обзира на то која је врста кривичног дела извршена, уколико су испуњени општи услови. Истраживања показују да се у

⁴⁶ „Сл.гласник РС” бр.85/2005, примењује се од 01.01.2006. године.

⁴⁷ Законик о кривичном поступку, „Сл. лист СРЈ”, бр. 70/2001 и 68/2002 и „Сл. гласник РС”, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005 и 85/2005 - др. закон (у даљем тексту: ЗКП).

⁴⁸ Концепт ресторативне правде прихваћен је и у новом Законику о кривичном поступку („Сл.гласник РС” бр. 46/2006), чија примена још није почела.

пракси још увек не примењују правила ресторативне правде у случајевима насиља у породици.⁴⁹

2. 4. Заштита жена на радном месту

За заштиту жена од насиља релевантан је Закон о раду⁵⁰ којим је прописана забрана непосредне и посредне дискриминације када су у питању пол, рођење, језик, раса, боја коже, старост, трудноћа, здравствено стање, односно инвалидност, национална припадност, вероисповест, брачни статус, породичне обавезе, сексуално опредељење, политичко или друго уверење, социјално порекло, имовинско стање, чланство у политичким организацијама, синдикатима или неко друго лично својство (чл. 18.). Такође, на основу одредаба ЗР, изричито је забрањено узнемиравање и сексуално узнемиравање особа које траже запослење, као и запослених особа. У чл. 21. ЗР узнемиравање је дефинисано као *свако нежељено понашање узроковано неким од основа дискриминације предвиђених чланом 18. ЗР које има за циљ или представља повреду достојанства лица које тражи запослење, као и запосленог, а које изазива страх или ствара непријатељско, понижавајуће или увредљиво окружење*, док је сексуално узнемиравање дефинисано као *свако вербално, невербално или физичко понашање које има за циљ или представља повреду достојанства лица које тражи запослење, као и запосленог у сфери полног живота, а које изазива страх или ствара непријатељско, понижавајуће или увредљиво окружење*.

Иако су узнемиравање и сексуално узнемиравање на радном месту противправна дела велике друштвене опасности, она нису инкриминисана као кривична дела, већ као прекршаји: казним одредбама ЗР предвиђено је да ће послодавац са својством правног лица бити кажњен новчаном казном од 800.000 до 1.000.000 динара за прекршај ако прекрши забрану дискриминације, укључујући и забрану узнемиравања и сексуалног узнемиравања (чл. 273. ст. 1. ЗР), а одговорно лице у правном лицу казном од 40.000 до 50.000 динара. Уколико је у питању предузетник, новчана казна износи од 400.000 до 500.000 динара. Узнемиравање и сексуално узнемиравање на радном месту, чијим је извршењем нанета материјална штета запосленој/запосленом, представља основ за одређивање заштитне мере у виду забране вршења делатности послодавца (чл. 273. ст. 2. ЗР).

⁴⁹ Константиновић Вилић С, Костић, М, *Насиље у породици и примена ресторативне правде*, Правни живот, 10/2006.

⁵⁰ „Сл. гласник РС” 25/05 (у даљем тексту: ЗР). Закон о раду први пут изричито забрањује непосредну и посредну дискриминацију лица која траже запослење, као и запослених, те прецизно дефинише ове појмове.

2.5. Трговина људима

Систем заштите трговине људима знатно је унапређен. Поред тога што је овај вид насиља на одговарајући начин инкриминисан кроз неколико посебних кривичних дела (трговина људима, чл. 388. КЗ, трговина децом ради усвојења, чл. 339. КЗ и заснивање ропског односа и превоз лица у ропском односу, чл. 390. КЗ), 2004. године установљена је Служба за координацију помоћи жртвама трговине људима и донете су Инструкције о условима за одобрење привременог боравка страним држављанима жртвама трговине људима. Такође, 2006. године усвојена је Стратегија за борбу против трговине људима која предвиђа низ мера и активности за спречавање ове опасне појаве.

3. Заштита од насиља у породици и насиља над женама у правној пракси

У последњих пет година, на нормативном плану дошло је до великог унапређивања у домену правне заштите од насиља у породици и насиља над женама. Уопштено посматрано, имајући у виду тренутно стање у домаћем законодавству, у Републици Србији постоје релативно добри правни механизми за реаговање правних институција у случајевима насиља у породици и других видова насиља над женама. Међутим, упркос напорима уложеним на законодавном нивоу, правна заштита жена од насиља још увек није на задовољавајућем нивоу – ни у погледу делотворности и ефикасности, ни у погледу ефикасности.

Основни разлог, због кога се интенције законодавца у домену заштите од насиља у породици и насиља над женама у потпуности не остварују, у вези је с проблемима који постоје у правној пракси. Општа неефикасност правосуђа, као један од озбиљних проблема у Републици Србији, узрокује и део поменутих проблема. Негативне последице тога одражавају се на све сфере друштвеног живота. Дуго трајање судских поступака симптом је и индикатор изузетно лошег стања у домаћем правосудном систему, који је оптерећен бројним нагомиланим проблемима, узрокованим разноврсним правним и политичким разлозима. Упркос извесним позитивним помацима, стање је још увек далеко од задовољавајућег и неопходно је уложити још доста напора за повећање ефикасности правосуђа.

Други део проблема у пружању правне заштите од насиља у породици и насиља према женама узрокован је чињеницама да поједина законска решења нису адекватна и да су правни прописи често неконзистентни, непрецизни и нејасни, те се могу на различите начине тумачити и примењивати, што отежава рад правосудних и других институција и често доводи до сужавања домета правне заштите.

Један део узрока неделотворности и неефикасности у пружању заштите од насиља над женама огледа се у недовољном познавању и разумевању самог феномена насиља над женама, његових показатеља, узрока и штетних

последица, као и у недовољној сензибилисаности професионалаца за проблеме жртава насиља, која је првенствено последица бројних предрасуда и заблуда у погледу насиља над женама. Иако су нова законска решења заснована на новим вредносним садржајима и приступима у сагледавању насиља над женама, правни професионалци и стручњаци/стручњаци других профила нису били у могућности да се са њима упознају. У разноврсним програмима обуке судија, јавних тужилаца, полицајаца и других професионалаца, мало је пажње посвећено темама које су у вези с насиљем у породици и осталим видовима насиља над женама.

У даљем тексту овог поглавља представљени су основни проблеми у пружању заштите жртвама насиља, евидентирани на основу резултата досадашњих истраживања у правној пракси:

- Један од основних проблема у функционисању механизма правне заштите од насиља у породици огледа се у томе што у правној пракси још увек није у потпуности превазиђен став да је битно обележје кривичног дела насиља у породици континуитет у његовом испољавању, мада се у односу на ранији период бележи позитиван помак кад је у питању квалификација овог кривичног дела. Овакав приступ нема ослонаца у закону и израз је непознавања ескалаторне динамике насиља у породици, као и потребе да се насиље у породици санкционише у *раној фази*, кад још увек није попримило драстичне облике у испољавању и интензитету.
- Број одбачених кривичних пријава изузетно је велики (преко 30%); кривичне пријаве се често одбацују, а најчешће због недостатка доказа, чак и кад за такву одлуку не постоје ни стварни ни правни разлози.
- Жртве насиља нису на адекватан начин информисане о својим правима, о поступку који се води и о његовим могућним исходима.
- У правосудној пракси различито се тумачи појам *члан породице*, који је коришћен приликом инкриминасања дела насиља у породици, јер не постоји законска дефиниција овог појма. Доминира рестриктивно тумачење овог појма, што доводи до недопустивног сужавања домета кривичноправне заштите од насиља у породици, до погрешне правне квалификације дела и изрицања неадекватних санкција, тј. санкција које су предвиђене за друга дела у којима жртва и насилник нису чланови породице. Посебно забрињава чињеница да нису уједначени ставови тужилаштва и суда у погледу појединих елемената кривичног дела насиља у породици, а једнообразност није постигнута ни унутар правосудних институција, чиме је угрожено остваривање начела једнакости и равноправности грађанки/грађана пред законом, као једног од основних принципа владавине права и правне државе.
- Степен ефикасности у раду полиције, тужилаштва и суда у процесуирању кривичних дела насиља према женама још увек није на задовољавајућем нивоу, мада је у последњих пар година рад полиције и тужилаштва унапређен, те су превазиђене почетне слабости у процесуирању

кривичних дела насиља у породици. Према обављеним истраживањима, суд је најмање ефикасна правосудна институција и просечно време трајања кривичних поступака против извршилаца кривичног дела насиља у породици премашује 12 месеци.

- У судској пракси испољена је тенденција благог кажњавања извршилаца насиља над женама и када је реч о насиљу у породици, а и о другим кривичним делима с елементима насиља; доминантне казне су условне осуде и новчане казне, а ефективне казне затвора углавном се одређују у трајању које представља законски минимум. С обзиром на то да су новим КЗ смањене казне, у поређењу с ранијим периодом – кажњавање је још блаже.
- Жене жртве насиља изложене су вишеструкој секундарној виктимизацији у свим фазама предкривичног и кривичног поступка.
- У судском поступку у коме се доказује извршење дела с елементима сексуалног насиља извршеног уз употребу силе још увек се инсистира на томе да су приликом извршења дела жртве пружале активан отпор.
- Остваривање права жена на накнаду штете настале извршењем кривичних дела с елементима насиља веома је отежано, јер се не остварује у оквиру кривичног поступка, већ се жртва упућује на неизвестан, дуготрајан и скуп парнични поступак.
- Постојећи механизми заштите од узнемиравања и сексуалног узнемиравања на радном месту не примењују се у пракси; нема података да је било који послодавац са својством правног лица, односно предузетник прекршајно кажњен због узнемиравања или сексуалног узнемиравања на радном месту.

4. Предлози за унапређивање

У чл. 194. КЗ којим је инкриминисано насиље у породици, појам *члан породице* требало би дефинисати онако како је дефинисан у Породичном закону.

Утврдити доњи минимум казни за кривично дело насиље у породици на начин на који је то било предвиђено ранијим чл. 118.а Кривичног закона Републике Србије, чиме би се омогућило адекватно санкционисање извршилаца насиља.

Предвидети могућност аудио и видео бележења сведочења жртве насиља у породици, које би се користило као доказно средство у току целокупног кривичног поступка, а чиме би се омогућило да жртва свој исказ даје само једном;

Све време током трајања целокупног кривичног поступка предвидети пружање психолошке, социјалне и друге стручне помоћи и подршке жртвама насиља у породици и осталих кривичних дела с елементом насиља.

Обезбедити да надлежне службе систематски прате поштовање изречених условних осуда.

Утврдити јасна правила поступања полиције у случајевима насиља у породици и стандардизовати садржину службених белешки.

Допунити постојеће мере породичноправне заштите увођењем мере обавезног лечења од алкохолизма и наркоманије, мере одузимања ватреног оружја које је у поседу или под контролом насилника, као и мере којом се извршиоцу насиља налаже да се подвргне одговарајућем психо-социјалном третману.

Уместо парнице, која је према важећем Породичном закону метод пружања правне заштите у правним стварима породичноправне заштите од насиља у породици, предвидети ванпарнични поступак, чија су правила еластичнија и једноставнија у односу на парнична процесна правила, тако да омогућавају пружање брже и ефикасније правне заштите од насиља у породици и боље прилагођавање поступка садржини правне ствари.

Конкретизовати начело нарочите хитности у поступању, прописивањем дужности суда да поступак оконча у одређеном року.

Породичним законом предвидети посебна правила о одређивању привремених мера, као инструмента којим се обезбеђује хитна провизорна заштита жртвама насиља;

Правило чл. 284. ст. 3. Породичног закона којим је извршилац насиља овлашћен да тражи престанак мере заштите пре истека рока на који је она одређена, треба заменити правилом које би ову могућност допуштало само жртви насиља.

Предвидети обавезу суда који је одредио меру заштите од насиља у породици да пресуду достави не само центру за социјални рад, како је важећим законом предвиђено, већ и полицији и тужилаштву.

Предвидети могућност да судија, у случају очигледног избегавања уручења позива, нареди полицијско довођење лица које избегава позив.

Утврдити обавезу органа старатељства да ефективно прати случајеве у којима су донете мере заштите и да адекватно реагује у случају њиховог кршења, а не да их само евидентира, како је предвиђено постојећим ПЗ.

Предвидети у ПЗ упућујуће законске норме којима се суду пружају инструкције о околностима о којима се мора водити рачуна приликом одређивања мера заштите од насиља у породици.

Предвидети начело нарочите хитности у поступању извршног суда у извршењу одлука донетих према Породичном закону.

Предвидети дужност суда да у поступку за заштиту од насиља у породици, који се води између странака које имају заједничко малолетно дете или дете над којим је продужено родитељско право, уреди питање вршења родитељског права, укључујући поверавање детета на чување и васпитавање, издржавање детета и остваривање личних контаката родитеља (извршиоца

насиља) с дететом, у складу с чињеницама које су у вези с насиљем и изреченим мерама заштите.

Стандардизовати поступање и вођење евиденције свих релевантних служби, како би се обезбедило правовремено идентификовање насиља у породици и квалитетна документација о њему. Увести јединствену евиденцију о процесуираним кривичним делима насиља у породици и изреченим мерама породичноправне заштите од насиља у породици.

Омогућити жртвама насиља у породици безбедан и брз приступ правосуђу, укључујући бесплатну правну помоћ.

Обезбедити да у полицијској патроли која интервенише у случајевима насиља у породици обавезно буде полицајка.

Обезбедити адекватну социјалну и психолошку помоћ и подршку жртвама насиља у породици, укључујући различите форме услуга и оснивање *сигурних кућа* за жене и децу жртве породичног насиља, базирано на јасним правилима и стандардима рада који не искључују представнице/ке друштвено маргинализованих група, као и формирање посебног државног фонда за накнаду штете жртвама насиља у породици и др.

Обезбедити женама жртвама насиља доступност адекватних медицинских услуга и рехабилитације.

Предвидети посебне услове за примену ресторативне правде у случајевима насиља у породици и насиља над женама.

Унапредити заштиту жена жртава насиља на радном месту кроз уређивање адекватних законских механизма за спречавање узнемиравања и сексуалног узнемиравања на радном месту.

Обезбедити да жене жртве насиља буду ослобођене плаћања трошкова издавања уверења о повредама.

Омогућити женама жртвама насиља лакше остваривање права на накнаду штете настале извршењем дела, укључујући и формирање посебног државног фонда из кога би се та накнада исплаћивала.

Пооштрити услове за добијање одобрења за набавку, држање и ношење ватреног оружја. Уврстити насиље у породици у листу кривичних дела у чл. 8. ст. 2. Закона о оружју и муницији која представљају препреку да добијање одобрења. Допунити одредбе Закона о оружју и муницији, у делу којим се прецизирају услови за издавање одобрења за набављање оружја, а који се примењују и у случају одузимања оружаног листа, односно одобрења за држање оружја и муниције, правилима која онемогућавају да извршилац насиља поседује оружје, односно која омогућавају да му оружје буде одузето. Увести двостепени систем издавања одобрења, који у првој фази захтева да лице које подноси захтев мора да прође тест компетенције, а који укључује и обавезни лекарски преглед и испитивање менталног и психичког стања и способности. Предвидети да се одобрење неће издати уколико је то неопходно ради заштите личне сигурности члана породице, као и када то захтева члан породице према коме је насиље извршено. Увести проверу постојања било

каквих околности које указују на могућу злоупотребу оружја, као што су озбиљно нарушени породични односи, склоност насиљу, зависност од алкохола и дрога и слично. Увести обавезно информисање супружника, бившег супружника и других чланова породице о томе да је поднет захтев за набавку оружја. Предвидети да је изречена мера заштите према члану 198. Породичног закона основ за одбијање захтева за одобрење за набавку оружја или основ за поништавање постојеће дозволе.

О Б Р А З Л О Ж Е Њ Е
СТРАТЕГИЈЕ ЗА ЗАШТИТУ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ
И ДРУГИХ ОБЛИКА РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА
У АУТОНОМНОЈ ПОКРАЈИНИ ВОЈВОДИНИ
ЗА ПЕРИОД ОД 2008. ДО 2012. ГОДИНЕ

1. Правни основ

Међународна повеља људских права, као и други међународни и регионални документи, који постављају стандарде међународног права у погледу људских права, обавезују државе да испуњавају, штите и поштују људска права и слободе на основу принципа једнакости и недискриминације. Република Србија, као чланица Уједињених нација и Савета Европе, прихватила је обавезу да поштује и примењује обавезе које проистичу из докумената ових међународних организација, као и потврђеним и објављеним уговорима о људским правима и општеприхваћеним правилима међународног права. Најважнији међународни документи, који постављају одговорност Републике Србије да делује у борби против насиља у породици, јесу: Општа декларација УН о људским правима (1946), Конвенција УН о елиминацији свих облика дискриминације жена - CEDAW (1979), Општа препорука бр. 19 Комитета за елиминацију свих облика дискриминације жена (1992), Декларација УН против насиља над женама (1993), Резолуција Комисије УН за људска права 2003/45, Елиминација насиља над женама, Конвенција УН о правима детета (1989), Пекиншка декларација и Платформа за акцију (1995), Препорука 1450 Парламентарне скупштине Савета Европе о насиљу над женама у Европи (2000), Препорука 1582 Парламентарне скупштине Савета Европе (2002), Препорука 2002 (5) Комитета министара Савета Европе о заштити жена од насиља и Препорука 1681 Парламентарне скупштине Савета Европе „Кампања за борбу против насиља над женама у Европи“ (2004).

Устав Републике Србије („Службени гласник РС“, број 98/2006), јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности (чл. 15.), забрањује непосредну и посредну дискриминацију на било којој основи (чл. 21. ст. 3.), гарантује право на једнаку судску заштиту (чл. 21.), правну помоћ (чл. 67.), право на рехабилитацију и накнаду материјалне или нематеријалне штете проузроковане незаконитим или неправилним радом државних или других органа (чл. 35.), судску заштиту свих основних људских права, уклањање последица које су повредом настале, као и право обраћања међународним институцијама ради заштите зајемчених права (чл. 22.).

Правни основ за усвајање «Стратегије за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у Аутономној Покрајини Војводини за период од 2008. до 2012. године» (у даљем тексту: Стратегија), садржан је у члану 21. тачка 2. Статута Аутономне Покрајине Војводине ("Службени лист АПВ", број 17/91), члану 2. Закона о утврђивању одређених надлежности аутономне покрајине ("Службени гласник РС", број 6/2002 и 101/2007), члану 9. и 33. Одлуке о покрајинској управи („Службени лист АПВ“, број 21/2002),

члана 14. Одлуке о покрајинском омбудсману („Службени лист АПВ”, број 23/2002, 5/2004 и 16/2005), члана 1. Одлуке о равноправности полова („Службени лист АПВ”, број 14/2004) и, сходно, Декларацији о равноправности полова („Службени лист АПВ”, број 14/2004).

2. Разлози за доношење Стратегије

Насиље над женама је најчешћи облик кршења људских права жена, али и најтрагичнија потврда фактичке неједнакости међу половима. Стручњаци сматрају да је траума од насиља тешка и дубока и да више него било који други облик репресије трајно утиче на живот појединца и породице, као и на само друштво.

Поред значајних помака у побољшању система спречавања и решавања случајева насиља у породици и насиља над женама, и даље постоје озбиљне препреке у објективном сагледавању овог друштвеног проблема, као што су недоследна примена постојећег законског оквира, недостатак статистичких података о распрострањености насиља и његовим карактеристикама, недовољна и несистематизована сарадња и размена података између релевантних институција и организација које се баве овим проблемом, недовољан ниво знања професионалаца о овом проблему, недостатак услуга за жртве насиља у породици, као и опште неразумевање према овом проблему у релевантним институцијама, као и у широј јавности.

Имајући у виду да у овом тренутку у АП Војводини и Републици Србији не постоји јединствена политика унапређења заштите жена и деце жртава насиља, Извршно веће АП Војводине је у децембру 2006. године, усвајајући Информацију о активностима СОС телефона на спречавању насиља над женама у АП Војводини, донело Закључак којим се Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова задужује да, са другим релевантним актерима, изради Стратегију за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у АП Војводини.

Сврха израде Стратегије је да се дефинише координисани рад одговарајућих институција и организација у спречавању и решавању случајева насиља у породици и насиља над женама и препознају најуспешнији механизми за делотворну борбу против овог вида кршења људских права, у оквиру надлежности АП Војводине.

3. Образложење основних правних института

У складу са настојањем АП Војводине да се на њеној територији остварује пуна равноправност жена и мушкараца у свим сегментима живота и отклони дискриминација на основу пола, АП Војводина овом Стратегијом презентује политику заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља.

Стратегијом је предвиђено стварање услова за систематско праћење појаве насиља у породици и родно заснованог насиља, стварање и јачање постојећих капацитета за спречавање и решавање случајева насиља у АП Војводини, као и за подршку жртава насиља, и стварање оквира за успостављање нулте толеранције према овом виду кршења људских права.

У Уводном делу Стратегије даје се преглед међународних обавеза државе, као и кључних међународних докумената који се односе на људска права, елиминацију дискриминације и остваривање родне равноправности. Наводе се прописи на нивоу Републике Србије, али и прописи који се односе на АП Војводину и чине правни основ за израду ове Стратегије.

Други део Стратегије односи се на анализу стања у АП Војводини у области проблема насиља у породици, даје се преглед расположивих података о случајевима насиља у породици (извор: полиција, центри за социјални рад, тужилаштво, судови, СОС телефони) и приказује пракса прикупљања података, евиденције, документације и истраживања у вези са насиљем у породици у АП Војводини. У овом делу говори се и о превентивним мерама које су предузела владина тела и невладине организације, анализира се приступ професионалаца/ки образовању и обуци о проблему насиља у породици и активности у АП Војводини које се спроводе у циљу стицања знања и вештина у овој области, како за стручњаке/киње, тако и за ширу јавност. Анализа стања о насиљу у породици описује и функционисање постојећег система подршке и заштите жртава насиља и указује на његове недостатке.

Трећи део Стратегије посвећен је дугорочним и краткорочним циљевима овог документа. Дугорочни циљ јесте да се у АП Војводини успостави нулта толеранција према насиљу у породици и свим другим облицима родно заснованог насиља који се третирају као кршење људских права. Дугорочни је циљ да се развије систем превентивних мера и успостави свеобухватан, специфичан, делотворан и ефикасан систем заштитних мера на општинском и покрајинском нивоу, базиран на мултидисциплинарној и мултисекторској сарадњи, који спроводе едуковани стручњаци/киње у свим релевантним службама. Стратегија предвиђа успостављање јединственог система евидентирања и документовања, као и систем праћења, анализе, истраживања и извештавања свих надлежних служби о насиљу у породици и другим облицима родно заснованог насиља, базиран на недискриминацији и поштовању стандарда заштите личних података.

Четврти део Стратегије посвећен је конкретним мерама које су организоване у неколико области:

1) **Опште правне и политичке мере** - Овде је дефинисана политика заснована на принципима недискриминације, поштовања и заштите људских права; принципи прикупљања података, анализе, истраживања о појави насиља у породици; као и принципи вођења статистике, евиденције и документације о овој појави.

2) **Превентивне мере** - Односе се на подизање свести јавности; мере за економско оснаживање и побољање друштвеног положаја жена, са посебним фокусом на жене из посебно угрожених друштвених група и жртве насиља у породици и родно заснованог насиља; као и развијање локалних планова деловања у циљу спречавања и ефикаснијег решавања насиља у породици у локалним заједницама.

3) **Едукација** - Ове мере односе се на увођење програма обуке у оквиру формалног образовања професионалаца; увођење програма обуке у оквиру стручног усавршавања професионалаца; као и увођење едукативних програма у редовном образовању деце и младих.

4) **Подршка и заштитне мере** - Предложене мере за циљ имају бољи приступ жртава насиља, правној помоћи и видовима заштите, као и мере које се односе на побољшање здравствених, психолошких и социјалних услуга за жртве насиља. Предвиђају се увођење специјализованих услуга за жртве насиља у породици, као и мере за унапређење сарадње између институција и организација, увођење рехабилитационих програма за починиоце насиља и мере подршке за професионалце/ке који непосредно раде са жртвама насиља и на решавању случајева насиља.

5) **Праћење, процена ефеката и ревизија** - Наведене мере усмерене су на праћење спровођења закона, програма, мера, као и на праћење спровођења, процене ефеката и ревизију саме Стратегије.

Пети део Стратегије односи се на препоруке републичким органима и институцијама и предлоге за измену и допуну релевантних прописа. Препоруке су дате у областима које су ван надлежности АП Војводине - у домену кривичног законодавства, породичноправне заштите и Закона о оружју, а могу имати значајан утицај на побољшање свеобухватног политичког и законског оквира за спречавање насиља у породици.

У шестом делу Стратегије наведене су завршне одредбе у којима се дефинише припрема Акционог плана за спровођење ове Стратегије и извештавање о спровођењу Стратегије.

Стратегија садржи и два додатка: први се односи на одређивање приступа који је коришћен приликом израде документа и објашњење коришћених појмова (насиље у породици, дефиниције укључених особа, одговорност државе-државних органа и јавних служби), а други додаток представља преглед стања у легислативи и правној пракси у домену заштите од насиља у породици и насиља над женама и предлоге за унапређење постојеће ситуације.

4. Финансијска средства потребна за усвајање Стратегије

За спровођење ове Стратегије потребно је обезбедити средства у буџету Аутономне Покрајине Војводине у 2009. години.